Μακεδονικά

Τόμ. 5, Αρ. 1 (1963)

Αμφιλόχιος Παρασκευάς: συμβολή στην ιστορία της παιδείας της Κοζάνης κατά τον 18ο αιώνα

Αναστάσιος Χ. Μέγας, Νικόλαος Π. Δελιαλής

doi: [10.12681/makedonika.801](https://doi.org/10.12681/makedonika.801)

Copyright © 2014, Αναστάσιος Χ. Μέγας, Νικόλαος Π. Δελιαλής

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Μέγας Α. Χ., & Δελιαλής Ν. Π. (1963). Αμφιλόχιος Παρασκευάς: συμβολή στην ιστορία της παιδείας της Κοζάνης κατά τον 18ο αιώνα. *Μακεδονικά*, 5(1), 415–437. <https://doi.org/10.12681/makedonika.801>

ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣ

*Συμβολή στην ιστορία της παιδείας της Κοζάνης
κατά τὸν 18^ο αἰώνα.*

Ὁ Ἀμφιλόχιος Παρασκευᾶς δὲν ὑπῆρξε διδασκαλικὴ φυσιογνωμία τῆς φήμης ἢ τῆς ἀξίας ἐνὸς Εὐγενίου Βούλγαρη ἢ ἐνὸς Ἀθανασίου Παρίου¹ ἔζησε καὶ πέθανε ταπεινὸς δάσκαλος δεύτερης σειρᾶς. Τὸ ὄνομά του σήμε-
ρα, ὅπως καὶ στὴν ἐποχὴ του πέρα ἀπὸ ἓνα στενὸ τοπικὸ κύκλο, δὲν ση-
μαίνει τίποτε· οὔτε θόρυβο δημιούργησε γύρω ἀπὸ τὸ ἄτομό του καὶ τὶς
ιδέες του ὅσο ζοῦσε, παρόλο πού, ἂν ἤθελε, ἦταν σὲ θέσιν νὰ τὸ ἐπιτύχῃ,¹
οὔτε τὰ συγγράμματά του φρόντισε νὰ τυπώσῃ ἢ σὲ χειρόγραφα νὰ διαδώσῃ,
γιὰ νὰ κυνηγήσῃ τὴν ὑστεροφημίαν. Ντυμένος τὸ ἀπείρητο ράσο τοῦ ἱερο-
μόναχου περιέφερε τὶς λίγες-πολλές γνώσεις του στὶς πόλεις καὶ κωμοπό-
λεις τῆς Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας καὶ τὶς πρόσφερε μὲ ἀγάπη καὶ ζῆλο
παίρνοντας ἀπὸ τὴν κοινότητα τὸ πενιχρὸ ποσὸ τῶν 200 γροσίων τὸ χρόνο.
Κι ὅμως, ἂν ἡ ἀξία τῶν δασκάλων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης πρέπει νὰ μετρίεται
ὄχι ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς ἀμοιβῆς, πού ἡ τεχνητὴ φήμη τὴν ἀνέβαζε συχνά, ἢ
ἀπὸ τὸν ὄγκο ἢ καὶ τὴν ποιότητα ἀκόμη τῶν συγγραμμάτων τους (ἡ συγ-
γραφικὴ ἀπασχόληση πάντα εἶναι ζημία στὸ ἄμεσο παιδαγωγικὸ ἔργο), ἀλ-
λὰ ἀπὸ τὴν καλὴ ποιότητα καὶ τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν, ἀδίσταχτα ὁ Ἀμ-
φιλόχιος ἀξιίζει νὰ τεθῇ ἀνάμεσα στοὺς πρῶτους στὴν ἱεραρχία τῶν ταπει-
νῶν αὐτῶν δασκάλων καὶ στὸ διάμεσο ἐκεῖνο σκαλοπάτι, ἀπ' ὅπου ἀρχίζει

¹ Πρβ. Μεγδάνη, Ἀγγελία, σ. 77 ἐξ. «Καὶ ὁ Ἀμφιλόχιος οὗτος, ἂν δὲν
ἦτον ἀλοῦς καὶ ἀκέραιος καὶ ἤξευρε νὰ οἰκονομήσῃ πανουργοτέρως αὐτὸ τὸ ἐπι-
τήδευσμά του (ἐννοεῖ τὴ χρησιμολογικὴν του μέθοδο) καὶ νὰ τὸ ὑποκριθῇ καὶ νὰ συν-
θέσῃ συνέχειαν ἀλληλοσύνδετον τῶν τοιούτων χρησμῶν του καὶ ἔκτασιν εἰς πολλὰς
κοσμικὰς ὑποθέσεις περὶ τῶν ἐσομένων, ἤθελε πιάσῃ τὸν τόπον τῶν Σιβυλλῶν καὶ
Βέκκων καὶ οἱ χρησμοὶ του ἤθελε φυλάττωνται εἰς τοὺς κόλπους τῶν ἀπλουστέρων
καθὼς καὶ οἱ τοῦ Ἀγαθαγγέλου, ὡς μέγα κειμήλιον καὶ ὡς ἐξ ἀνωτέρας ἐπιπνοίας
ἀποκεκαλυμμένοι, καὶ τότε ἤθελεν ἀπολαύσῃ τὴν ὑπεροχιζήν δόξαν, τὴν ὁποίαν ἐπι-
θυμῶν δὲν ἐκοινοποίησεν εἰς ἄλλους τὸν τρόπον τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ τοῦ κανονίου
του καὶ ἔχασεν ἅμα καὶ τὴν ἀληθῆ δόξαν, τὴν ὁποίαν ἤθελεν ἔχῃ, ἂν τὸ ἐκοινο-
ποιεῖ καὶ τὸ ἔκαμνε γνωστὸν ἔστω καὶ ὡς ἐδικόν του ἐφεύρημα, καὶ ἤθελεν ἀναφέ-
ρηται εἰς τὴν ἱστορίαν, καθὼς καὶ οἱ ἄλλοι ἐφευρέται ἄλλων πραγμάτων ἢ ἀνακα-
λυπταὶ τῶν ἀπολασθέντων διὰ τὸν χρόνον καὶ τὰς περιστάσεις.»

ἡ ἐκλεκτὴ χορεία τῶν μεγάλων διδασκάλων τοῦ γένους. *Ανέδειξε μαθητὰς καὶ πολλοὺς καὶ καλοὺς, ὅπως εἶναι ὁ Γεώργιος Σακελλαρίου,¹ ὁ Μιχαὴλ Περδικάρης,² ὁ Χαρίσιος Μεγδάνης³ καὶ πλῆθος ἄλλοι,⁴ ἐξαίρετοι καὶ ὡς ἄνθρωποι καὶ ὡς συγγραφεῖς, ἀλλ' ἄγνωστοι κι αὐτοὶ σήμερα, ὄχι γιατί δὲν τὸ ἀξίζουσιν, ἀλλὰ γιατί δὲν βρέθηκε κανεὶς νὰ τοὺς προβάλλῃ ὅπως πρέπει.

Ἰδιαίτερη μονογραφία γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴ δράση τοῦ Ἀμφιλοχίου δὲν ἔχει γραφῇ. *Αφθονες πληροφορίες⁵ παρέχει ὁ Χαρίσιος Μεγδάνης στὸ δυσσεύρετο σήμερα βιβλιαράκι του **Ἀγγελία* κλπ.,⁶ στὸ ὁποῖο ἐκθέτει τὴν ἱστορία τῶν σχολείων καὶ τῶν δασκάλων τῆς Κοζάνης, καὶ λίγες ἀλλὰ χρήσιμες ὁ Γεώργιος Ζαβίρας στὴ *Νέα Ἑλλάδα*.⁷ *Όλοι σχεδὸν οἱ ἄλλοι, πού τυχαίνει νὰ ἀσχολοῦνται καὶ μὲ τὸν Ἀμφιλόχιο, ἐπαναλαμβάνουν τὶς πλη-

¹ Τὴ σχετικὴ μ' αὐτὸν βιβλιογραφία δίνει ὁ Ν. Π. Δελιαλῆς, Κατάλογος ἐντύπων Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης, Θεσσαλονίκη 1948, σ. 196, ἀριθ. 752 καὶ 753. *Ἀς προσεθῇ σ' αὐτὴ: Σπ. Λάμπρου, Ἔργα Γεωργίου Σακελλαρίου, Ν. Ἑλληνισμ. 10 (1913) 353.

² Ἡ λογοτεχνικὴ μορφή τοῦ Μιχ. Περδικάρη καὶ ἰδιαίτερα ἡ στάση του ἀπέναντι στὸν Ρήγα ἀξίζει νὰ μελετηθῇ μὲ προσοχὴ καὶ χωρὶς προκαταλήψεις.

³ Τὰ συγγράμματά του στὸν Δελιαλή, Κατάλογος, σ. 216, ἀριθ. 831-834.

⁴ Βλ. Μεγδάνη, Ἀγγελία, σ. 67-69.

⁵ Ὁ Μεγδάνης ἀφιερώνει γιὰ τὸν δάσκαλό του πάνω ἀπὸ δώδεκα σελίδες, περισσεύουσιν ἀπὸ κάθε ἄλλον, πού βιογραφεῖ ἐκεῖ.

⁶ *Όλόκληρο τὸν τίτλο στὸν Δελιαλή, Κατάλογος, σ. 217, ἀριθ. 834 σημ. Σήμερα στὴ Βιβλιοθήκη Κοζάνης ὑπάρχει πλῆρες ἀντίτυπο τῆς *Ἀγγελίας, ἀλλὰ κι αὐτὸ χωρὶς τοποχρονολογία.—Γιὰ κείνους, πού θὰ θελήσουν νὰ χρησιμοποιήσουν τὴν *Ἀγγελία, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἴδια τὴν ἱστορία τῆς *Ἀγγελίας ἀξίζει νὰ δώσουμε ἐδῶ μερικὲς πληροφορίες: Ὁ Κ. Α. Γιούναρ ὁποῦλος στὰ Κοζανικά του [Πανδώρα 22 (1872) 488-499, 507-514, 531-538, 555-562] καὶ ὁ Παναγ. Ν. Λιούφης στὴν Ἱστορία τῆς Κοζάνης (Ἀθ. 1924) ἀντιγράφουν, ὁ δεύτερος μάλιστα κατὰ λέξη, τὸν Μεγδάνη καὶ μποροῦν νὰ χρησιμεύσουν, μὲ κάποια βέβαια ἐπιφύλαξη, ἀντὶ τῆς *Ἀγγελίας.— Στὸ περιοδ. Ξενοφάνης 4 (1906) 375-384 ὁ Ἰωάννης Καλογεράς δημοσίευσε πρωτότυπες δῆθεν πληροφορίες τοῦ θείου του Ἀρχιεπισκόπου Πατρῶν καὶ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Νικηφόρου Καλογερά. Πρόκειται γιὰ σταχυολόγημα ἀπὸ τὴν *Ἀγγελία (ἀπὸ σ. 42 ἕως σ. 72), καὶ μιὰ πρόχειρη ἀντιβολὴ ἔδειξε πὼς οἱ σημειώσεις τοῦ Καλογερά εἶναι γεμάτες ἀπὸ σημαντικὰ λάθη, πού ἀλλοιώνουν καὶ διαστρεβλώνουν τὸ νόημα καὶ τὰ πληροφορικὰ στοιχεῖα τῆς *Ἀγγελίας.— Ὁ Μητροπολίτης Σερβίων καὶ Κοζάνης Κωνσταντῖος (1894-1910) θέλησε τὸ 1900 καὶ 1901 νὰ ἀναδημοσιεύσῃ τὴν *Ἀγγελία στὴν Ἑκκλησίαν. Ἀλήθεια, ἀλλὰ δὲν τὸ κατόρθωσε παρὰ τὶς ἐπανειλημμένες ἐπιστολὰς καὶ διαμαρτυρίες του πρὸς τοὺς ἀρχιεπίσκοπους τῆς Κωνσταντινουπόλεως [Κώδ. Ἀλληλογρ. Κωνσταντίνου ἀριθ. 12 (σ. 125 καὶ 131) καὶ ἀριθ. 43 (σ. 6), πού φυλάσσονται στὴν Δημοτικὴ Βιβλιοθήκη Κοζάνης]. Τὰ χειρόγραφα, πού εἶχε στείλει ὁ Κωνσταντῖνος στὴν Κωνσταντινουπόλιν, βρίσκονται σήμερα στὴν Ἀθήνα, στὴν Ἑτ. Βυζ. Σπουδῶν μαζί μὲ τὰ κατάλοιπα τοῦ Β. Μυστακίδου [πρβ. ΕΕΒΣ 16 (1940) 191, ἀριθ. 416].

⁷ Γεωργίου Ζαβίρα, Νέα Ἑλλάς κλπ., ἔκδ. Γ. Π. Κρέμου (Ἀθ. 1872) σ. 195 ἔξ.

ροφορίες τοῦ Ζαβίρα καὶ τοῦ Μεγδάνη, ἐνῶ ἐλάχιστοι προσθέτουν κάτι παραπάνω κι αὐτὸ πάλι χωρὶς νὰ τὸ βασανίζουν καὶ νὰ τὸ στηρίζουν. Ὡς πρὸς τὴ μικρὴ αὐτὴ προσφορά, πρέπει νὰ δηλωθῇ πὼς δὲν φιλοδοξεῖ νὰ ἐξαντλήσῃ τὸ θέμα· οὔτε κὰν θὰ καταπιαστῇ μὲ ὀρισμένες πλευρὲς τῆς προσωπικότητος τοῦ Ἀμφιλοχίου, ὅπως ἡ χρησιμολογικὴ του δραστηριότητα· μόνο μερικὰ στοιχεῖα, ἄγνωστα τὰ περισσότερα, θὰ προσκομίσῃ καὶ θὰ συζητήσῃ, ξεφεύγοντας κάπου κάπου ἀπὸ τὰ αὐστηρὰ περιθώρια τοῦ θέματος, μὲ μοναδικὸ σκοπὸ νὰ στρέψῃ τὴν ἔρευνα καὶ πρὸς αὐτὴν καὶ πρὸς ἄλλες ἀγνοημένες προσωπικότητες τῶν χρόνων τῆς σκλαβιάς.

* *

Οὔτε τότε γεννήθηκε ὁ Ἀμφιλόχιος γνωρίζομε μὲ ἀκρίβεια οὔτε πότε πέθανε. Ἐξακριβωμένα τὸν συναντοῦμε γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 1754 ἐφημέριο στὸ Kecskemét (Αἰγόπολη, κατὰ τὸν Ζαβίρα) τῆς Οὐγγαρίας· καὶ γιὰ τελευταία τὸ 1798 δάσκαλο στὸ Βελβεντό.² Κατὰ τὸν Μεγδάνη,³ σὲ βαθιὰ πλέον γεράματα ἔχει ἀποσυρθῇ· στὸ Μοναστήρι τῆς Παναγίας στὴν Ἐλασσόνα, ὅπου καὶ πεθαίνει. Ἄρα μπορεῖ νὰ πῇ κανεὶς ὅτι ἡ διδασκαλικὴ του δραστηριότητα ἀγκαλιάζει σχεδὸν ὁλόκληρο τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 18ου αἰῶνα καὶ ἡ διάρκειά τῆς ζωῆς του τὸ μεγαλύτερό του μέρος.

Αὐτὸ γιὰ τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ εἰμαστε βέβαιοι εἶναι ὁ τόπος τῆς κατὰγωγῆς καὶ ἀνατροφῆς του. Γεννήθηκε καὶ σπούδασε στὰ Γιάννινα, τὸ πνευματικὸ κέντρο τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἕνας ἀπὸ τὸ πολύβοο σμήνος τῶν ἀποστόλων-δασκάλων, ποὺ ξεκίνησαν ἀπὸ τὴν ἑακουστὴ πρωτεύουσα τῆς Ἡπείρου, γιὰ νὰ γίνουν πρωτεργάτες στὴν πνευματικὴ καὶ ἐθνικὴ ἀφύπνιση τοῦ 18ου αἰῶνα στὶς βόρειες ἰδιαίτερα ἐπαρχίες, ἦταν καὶ ὁ Ἀμφιλόχιος, μαθητὴς τοῦ περιφήμου Μπαλάνου Βασιλοπούλου, τοῦ ὁποίου ὄχι μόνον τὴν ἐξαίρετὴ μόρφωση καρπώθηκε, ἀλλὰ καὶ τὸ μῖσος κληρονόμησε γιὰ κάθετι τὸ νεωτεριστικόν, ἰδιαίτερα γιὰ τὴ ν ε ω τ έ ρ α φιλοσοφία τοῦ Βούλγαρη, σὲ σημεῖο ποὺ καὶ τὸ ὄνομά του «νὰ μὴ ὑποφέρῃ νὰ ἀκούῃ ἡσύχως».⁴

¹ Ἰωάννου Hajnóczy, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνισμοῦ τοῦ Kecskemét (Οὐγγροελληνικαὶ Μελέται, ἀριθ. 8). Budapest, 1939, σ. 25.

² Βλ. καὶ παρακάτω σ. 435.— Ὁ Μεγδάνης, ὁ ὁποῖος λέγει ὅτι ἡ σχολαρχία τοῦ Ἀμφ. στὴν Κοζάνη κράτησε ὡς τὸ 1797 καὶ ὅτι κατόπι πῆγε στὰ Σέρβια καὶ στὸ Βελβεντό, παραθέτει χρησμούς του, ποὺ ἀναφέρονται σὲ γεγονότα τῶν ἐτῶν 1798 καὶ 1799. Αὐτὸ δείχνει τουλάχιστο ὅτι ὁ Ἀμφιλόχιος δὲν ἔχασε ἐπαφὴ μὲ τὴν Κοζάνη· ὅτι ἄλλωστε τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1798 βρισκόταν ἐκεῖ, μαρτυρεῖ τὸ ἀπόσπασμα τῆς ἐπιστολῆς ποὺ δημοσιεύομε παρακάτω στὴ σ. 436.

³ Ἀγγελία, σ. 79.— Ὁ Ἀραβαντινός, Βιογραφικὴ Συλλογὴ κλπ., χρονολογεῖ τὴν ἀποχώρησιν στὸ μοναστήρι στὰ 1803· δὲν κατέχομε καμιά μαρτυρία ἢ ἄλλη πληροφορία, γιὰ νὰ μπορούμε νὰ τὸ δεχτοῦμε.

⁴ Μεγδάνης, Ἀγγελία, σ. 66 ἐξ.

Πληροφορίες γιὰ τὴν οἰκογενειακὴ κατὰστασι τοῦ Ἀμφιλοχίου δὲν εἴχαμε ὡς τώρα ἄλλες, ἐκτὸς ἀπὸ μιὰ μοναδικὴ τοῦ Γουναροπούλου, τὴν ὁποία φαίνεται πὼς περισυνέλεξε ἀπὸ τὴν προφορικὴ παράδοσι τῆς Κοζάνης: «μετὰ θάνατον τῶν δύο τέκνων καταλιπὼν τὴν γυναῖκα Δάφνην, μεταβαίνει καὶ γίνεται ἱερομόναχος ἐν τῇ κατ' Ἐλασσῶνα μονῇ τῆς Θεοτόκου».² Κατὰ πόσο ἡ πληροφορία αὐτὴ ἀνταποκρίνεται στὴν πραγματικότητα, δὲν μποροῦμε νὰ ἐλέγξωμε· κάποιο ποσοστὸ πάντως ἀλήθειας πρέπει νὰ κοῦβη, ἂν δὲν εἶναι ὀλότελα ἀληθινή. Κάποια μεγάλη συμφορὰ θὰ πρέπει νὰ ἀνάγκασε τὸν Ἀμφ. νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν πατρίδα του καὶ νὰ πάῃ στὴν Ὀλυμπιώτισσα νὰ γίνῃ μοναχός. Τὸ συμπεραίνομε καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι ποτὲ κατόπι στὴ ζωὴ του δὲν ξαναγυρίζει στὰ Γιάννινα, οὔτε κὰν τὰ ἐπισκέπτεται, οὔτε καὶ παρουσιάζεται νὰ ἔχῃ σχέσεις μὲ τοὺς ἐκεῖ. Καὶ κἀτι ἄλλο ἀκόμα. Προσπάθησε νὰ ἐξαφανίσῃ κάθε στοιχεῖο, ποὺ ἀφοροῦσε τὴν προμοναχικὴ τοῦ ζωὴ· ὅ,τι περισώθηκε, δὲν ὀφείλεται στὴ θέλησή του. Δὲν ἀποκλείεται νὰ ἐγκατέλειπε τὴ γυναῖκα του καὶ θέλοντας νὰ κόψῃ κάθε δεσμὸ μὲ τὴ γυνεὶρά του νὰ ἔγινε μοναχός.

Μιὰ προσεκτικὴ ἔρευνα στὰ χειρόγραφα καὶ τὰ ἔντυπα τῆς Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης ἔδωσε τὶς παρακάτω πληροφορίες, ποὺ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἄλλη τοὺς χρησιμότητα εἰχον καποιο ἀμυδρὸ φῶς στὴν προμοναχικὴ ζωὴ τοῦ Ἀμφιλοχίου.

Α. Σημειώσεις καὶ ἐνθυμήσεις διαφόρων κητόρων σὲ ἀντίτυπο τῶν κωμωδιῶν τοῦ Ἀριστοφάνη³:

Σελ. α':

καὶ τότε ξὺν τοῖς ἄλλοις παναγιώτου νικολάου νικοστόρη
ὄνητο κατὰ τὸ αψμς' αἰθὺρ η':

νῦν δὲ ἀθανασίου παρασκευᾷ αψμθ' ἰουλίου 18 ἀγόρῃσα
ἀγόρῃσα αὐτὸν ἄσπρα 460 ἀπὸ τὸν ἀναγνώστην

καὶ τότε σὺν τοῖς ἄλλοις τοῦ Ἰωάννου Σακελλαρίου πέλει.

Σελ. κε':

Κ(ατὰ)· αψμθ' ἰουλίου 15· ἀγόρῃσα τὸ παρὸν βιβλίον, ἀπὸ παναγιώτην
ἀναγνώστην τῆς μητροπόλεως ἄσπρα 460. ἀθανάσιος δ' τοῦ παναγιώτου
παρασκευᾷ.

¹ Ποβ. τῇ δόλῳσῇ του στὴν ἀρχὴ τῶν Κοζανικῶν, σ. 488: «εἰς ἐξιστόρησιν τῆς πόλεως ταύτης καὶ τῶν πέριξ βοηθήματα εἶχον τὰς ἀγράφους παραδόσεις τῶν κατοίκων...».

² Κοζανικά, σ. 531.—Ἡ Ἀγγελία, τὴν ὁποία ὁ Γουναρόπουλος ἀκολουθεῖ πιστὰ ὡς τὸ 1819, δὲν ἀναφέρει τίποτε τὸ σχετικόν.

³ Ἀριστοφάνους Κωμωδίαί ἐννέα μετὰ σχολίων... Florentiae per haeredes Philippi Juntae. Anno salutis MDXXV.

⁴ Ἡ Κ(ύριος).

Κάτω ἀπὸ τὸν κολοφῶνα :

καὶ τότε μετὰ τῶν ἄλλων παραγιώτου νικολάου νικοστὸρη τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων :
ὄνητο κατὰ τὸ ἀμφύζ' καὶ ἔστω εἰς μνήμην τῶν εὐρισκομένων φίλων μου
μάλιστα δὲ τοῦ ἀδελφοπιτοῦ μου παραγιώτη νιού συλλιβέργου¹ καὶ τοῦ
δημητρίου κύρκου.

Κάτω ἀπὸ τὸ τυπογραφικὸ σῆμα τοῦ τελευταίου παραφύλλου :

ἤρξαντο τῆς τοῦ ἀριστοφάνους κωμωδίας ὅ,τε μιχαήλ ὁ ἐκ δραμμόστης,
καὶ Ἰωάννης ὁ ἐκ σιατίστης, κατὰ τὸ 1754 ἐν μηνὶ ὀκτωμβρίῳ 29 ἐν διδα-
σκάῳ κυρίῳ κυριάκῃ Βάρκουση τῷ ἐξ Ἰωαννίνων.

Στὴν ἐσωτερικὴ πλευρὰ τοῦ τελευταίου καλύμματος :

ἡ μελέτη ἐγένετο ἔως Νο 256.

Στὴν ἐξωτερικὴ πλευρὰ τοῦ πρώτου καλύμματος ἡ ἀκόλουθη σημείωση, ποὺ
μόλις διακρίνεται :

(ἐστ) οὗτος ὁ ἀριστοφάνης ὑπάρχει ἐμοῦ Νικολάου ἱερομονάχου.

Σύμφωνα μὲ τὶς παραπάνω πληροφορίες κάτοχος τοῦ βιβλίου φέρεται τὸ
1746 ἢ 1747 ὁ Γιαννιώτης Παναγιώτης Νικολάου Νικοστό-
ρης, ἀναγνώστης στῇ μητρόπολῃ (Ἰωαννίνων;). Ἀπὸ αὐτὸν τὸ ἀγοράζει
στὶς 16 ἢ 18 Ἰουλίου 1749 ὁ Ἀθανάσιος Παναγιώτου Πα-
ρασκευᾶ. Ἀναφέρεται ἀκόμη ὅτι στὶς 29 Ὀκτωβρίου 1754 ὁ Μιχα-
ήλ ὁ ἐκ Δραμμόστης (Γράμμοστα;) καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ ἐκ Σια-
τίστης ἄρχισαν νὰ διδάσκωνται ἀπὸ τὸ βιβλίον αὐτὸ τὶς κωμωδίες τοῦ
Ἀριστοφάνη μὲ δάσκαλον τὸν Κυριάκῃ Βάρκουση τὸν ἐξ Ἰω-
αννίνων· τὸ τελευταῖον αὐτὸ δείχνει ἴσως ὅτι ἡ διδασκαλία δὲν γινό-
ταν στὰ Γιάννινα. Κάτοχοι τοῦ βιβλίου παρουσιάζονται ἐπίσης κάποιος
Νικόλαος ἱερομόναχος καὶ ὁ Κοζάνιτης Ἰωάννης Σα-
κελλάριον· ποῖος ὅμως ἀπὸ τοὺς δύο εἶναι ὁ δεύτερος αὐτός, ὁ πάπ-
πος μεγαλέμπορος, ὁ ὁποῖος «ἔδωκεν ἐκ προτιροπῆς τοῦ κυρίου Εὐγενείου
(Βούλγαρη) τὸν οἰκειακὸν του διδάσκαλον Νικόλαον (Βάρκουση) διὰ κοι-
νόν, νὰ διδάσκη εἰς τὸ Σχολεῖον»² τῆς Κοζάνης τὸ 1753, ἢ ὁ ἑγγονός του,
ὁ γιὸς τοῦ Δημητρίου, δὲν μπορούμε νὰ ἐξακριβώσωμε. Ὅπως κι ἂν ἔχη
τὸ πράγμα, τὸ βιβλίον περιήλθε στῇ Βιβλιοθήκῃ ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν Σακελ-
λαρίου, ἀπὸ τὴν ὁποία ἄλλωστε πολλὰ χειρόγραφα καὶ βιβλία δωρήθηκαν
καὶ σώζονται σήμερον σ' αὐτήν.

Γιὰ νὰ γυρίσωμε στὸ θέμα³ ἔχομε τὴ γνώμην πὼς ὁ κάτοχος τοῦ βι-
βλίου στὰ 1749 Ἀθανάσιος Παναγιώτου Παρασκευᾶ καὶ ὁ ἱερομόναχος

¹ Βλ. παρακάτω, σ. 421, ὑπόσημ.

² Μεγδάνης, Ἀγγελία, σ. 55.

Ἀμφιλόχιος Παρασκευᾶς εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπο· μὰ εἰκασία, πὺν ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τοὺς παρακάτω λόγους:

1. Ἡ μεταβίβαση τῆς κατοχῆς τοῦ βιβλίου ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸν Ἀμφιλόχιο στοὺς Σακελλαρίου, ἂν καὶ εὐκόλα ἐξηγείται, ἀφοῦ ὁ Ἀμφ. δίδαξε στὸ Σακελλαράδικο ὡς ἰδιωτικὸς ἀπὸ τὸ 1779, προτοῦ γίνῃ καὶ κοινοτικὸς, δὲν φαίνεται πιθανή, καὶ γιὰ τὴν ἔτσι δὲν ἐξηγείται ἡ κατοχὴ τοῦ βιβλίου ἀπὸ τοὺς Βάρκουση καὶ γιὰ τὴν θὰ εἶχε, ὅπως καὶ σ' ἄλλα βιβλία του καὶ χειρόγραφα, ἐξαλείψει τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα πὺν ἀναφέρονται στὴν προμοναχικὴ του ζωὴ. Πιὸ πιθανὸ εἶναι ἡ μεταβίβαση νὰ ἐγίνε ἀπὸ τοὺς ἀδερφοὺς Βάρκουση, εἴτε ἀπὸ τὸν Νικόλαο, πὺν, ὅπως εἶδαμε, δίδασκε στὴν Κοζάνη καὶ μετὰ τὸ 1753, εἴτε ἀπὸ τὸν ἀδερφό του ἱεροδιάκονο Κ α λ λ ί ν ι κ ο, πὺν καὶ αὐτὸς δίδασκε στὸ Σακελλαράδικο τὸ 1774¹ καὶ πὺν δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι ὁ δάσκαλος τῆς ἐνθυμώσεως Κ υ ρ ι ά κ ης Βάρκουσης, ἀφοῦ τρίτος δάσκαλος Βάρκουσης, ὅσο ξέρομε, δὲν ὑπῆρξε· καὶ ὁ Ἀμφ. καὶ οἱ ἀδερφοὶ Βάρκουση εἶναι Γιαννιώτες, στὰ Γιάννινα σπούδασαν καὶ εἶναι πάνω καὶ τω σύγχρονοι.

2. Ὁ Μεγδάνης στὴ διεξοδικὴ περιγραφὴ τῆς χρησιμολογικῆς μεθόδου τοῦ Ἀμφ. λέγει ὅτι «πολλάκις εἰς τοὺς στίχους τῶν ἀποκρίσεων συνήγοντο λέξεις ἑλληνικαὶ ἀσυνήθεις καὶ ἄγνωστοι καὶ εἰς αὐτὸν (τὸν Ἀμφ.) καὶ εἰς ἄλλους, ὥστε νὰ χρειάζωνται λεξικά καὶ πολλάκις νὰ μὴν εὐρίσκωνται καὶ εἰς αὐτά, καθὼς τὸ Π ο ρ δ ύ λ α ς . . . τὸ Γ ρ ο θ ῶ ν η καὶ Κ υ κ ί θ ρ α ς καὶ τὸ Ῥ α φ α ν ω θ ε ἰ ν α ι».² Ἡ τελευταία αὐτὴ λέξι ἀναφέρεται στὸν ἀκόλουθο ἓνα στίχο, πὺν διέσωσε ὁ Μεγδάνης ἀπὸ τῆ δίστιχης ἀπόκριση:

Βάτταλος πομπεύεται ῥαφανωθῆναι.

Ἡ λέξι λοιπὸν αὐτὴ εἶναι σημειωμένη μὲ μελάνη στὸ περιθώριον τῆς σ. 83^ν τοῦ παραπάνω ἀντιτύπου τοῦ Ἀριστοφάνους μὲ τὸν ὀρθὸ τῆς τύπου *ῥαφανιδωθῆναι* ἀναφέρεται στὰ παλιὰ σχόλια, πὺν περιβάλλουν τὸ κείμενο, ἀκριβέστερα στὸ σχόλιον τοῦ στ. 1082 τῶν Νεφελῶν, τὸ ὁποῖο ἐπεξηγεῖ τὸ «ἦν ῥαφανιδωθῆ...». Ἄν καὶ ἀπὸ τὸν γραφικὸ χαρακτήρα δὲν μπορεῖ κανεὶς μὲ ἀσφάλεια νὰ ἀποδώσῃ τίς «γλώσσες» τῶν περιθωρίων στὸν Ἀμφ., δὲν θὰ ἦταν καθόλου ἀπίθανη ἡ γνώμη, ὅτι ὁ Ἀμφ. πρόσεξε τίς ὁπωδιόποτε παλαιότερες ἀπὸ αὐτὸν «γλώσσες» καὶ τίς συγκράτησε στὸ μυαλό του, γιὰ νὰ χρησιμοποίησῃ τὴν λέξιν αὐτὴν ἔπειτα ἀπὸ πολλὰ χρόνια ἀρκετὰ πετυχημένα στὸ νόημα, ὅχι ὅμως καὶ γραμματικῶς ὀρθά.

3. Σ' αὐτὰ ἔρχεται νὰ προστεθῇ καὶ μιὰ ἄλλη μαρτυρία, τὴν ὁποία συλλέξαμε κατὰ τὴν τελευταία ἐπίσκεψή μας στὴν Ὀλυμπιώτισσα τὸ 1957.

¹ Μεγδάνης, Ἀγγελία, σ. 63 ἐξ.

² Ἀγγελία, σ. 72.

Πάνω στο φύλλο τίτλου ἑνὸς ἀντιτύπου τοῦ «Ὑπομνήματος τοῦ Ἀμμωνίου εἰς τὰς πέντε φωνὰς τοῦ Πορφυρίου» (ἐκδ. Ἀλδου 1546) ὑπάρχει δυὸ φορὲς γραμμένη ἡ κτητορικὴ δήλωση:

Ἀθανασίου ἱεροδιακόνου Παρασκευᾶ,

καὶ μιὰ φορὰ:

αὕτη ἡ βίβλος ἀθανασίου πέλει.

Ἡ σημείωση αὕτη, πού κάνει σχεδὸν βέβαιη τὴν ταύτιση τοῦ Ἀθανασίου Παναγιώτου Παρασκευᾶ μετὰ τὸν Ἀμφιλόχιο Παρασκευᾶ, μᾶς πληροφορεῖ ἐπὶ πλεόν ὅτι ὁ Ἀμφ. ἦ ἔγινε πρῶτα ἱεροδιάκονος στὴν Ἑλασσόνα καὶ κατόπιν ἱερομόναχος ἢ ἦταν ἤδη ἱεροδιάκονος στὰ Γιάννινα, πρὶν ἀναχωρήσῃ γιὰ τὴν Ὀλυμπιώτισσα νὰ καρῇ μοναχὸς καὶ νὰ πάρῃ τὸ ὄνομα Ἀμφιλόχιος, πράγμα πού εἶναι πιθανότερο.

4. Ἀς συσχετισθῇ καὶ ἡ ἀκόλουθη πληροφορία, πού μᾶς δίνει ὁ Κ. Μέρτζιος ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ Ἀρχεῖο τῆς Βενετίας.¹

1728 Ἰουνίου 12. Ὁ Πᾶνος Παρασκευᾶς Ἰωάννινα παρακαλεῖ νὰ πάρωμεν εἰς τὸ μαγαζί μας (τοῦ Κωνστ. Σελέκη καὶ Λάμπρου Σάβρου) τὸ παιδί τοῦ Στεφάνου Κόντη...

Πρόκειται ἄραγε γιὰ τὸν πατέρα τοῦ Ἀμφιλοχίου;

Β. Ἐνθύμηση στὸν χειρόγρ. κώδικα 77.

Τὸ χειρόγραφο αὐτὸ ἀνῆκε στὸν Ἀμφιλόχιο, ὅπως δείχνει ἐκτὸς ἄλλων καὶ ἡ παρακάτω σημείωση στὴν ἀρχὴ τῆς πρώτης σελίδας:

ΠΑΠ(Α) ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΥ Π(Α)Ρ(ΑΣΚΕΥΑ)

Τέσσερα φύλλα ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ χειρογράφου λείπουν κομμένα μετὰ ξυράφι· ἀπ' ὅ,τι ἀπόμενε φαίνεται πὼς καὶ ἐκεῖ ὁ Ἀμφ. εἶχε σημειώσει διαφόρους λογαριασμούς, σύμφωνα με μιὰ συνήθειά του νὰ καταχωρῇ τὰ ἔξοδα καὶ τὰ δανεικὰ πού ἔπαιρνε στὰ λευκὰ φύλλα τῶν χειρογράφων καὶ τῶν βιβλίων του. Ἐπίσης ἔχει ἀποκοπῇ καὶ μιὰ λωρίδα ἀμέσως κάτω ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ κειμένου, ὅπου θὰ ἦταν ἀσφαλῶς σημειωμένο τὸ ὄνομα τοῦ γραφέα. Μὲ κάποια ἐπιφύλαξη νομίζομε πὼς αὐτὸς πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Ἀμφιλόχιος, γιατί ὑπάρχει ὁμοιότητα στὸ γραφικὸ χαρακτήρα. Στὸ πάνω μέρος τῆς σ. 48^ς, ὅπου ἀρχίζει τὸ «Ἀλεξάνδρου Ἀφροδισιεύς εἰς τὸ α' τῶν τροπικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους ὑπόμνημα», ὑπάρχει ἡ παρακάτω ἐνθύμηση τοῦ γραφέα τοῦ χειρογράφου:

¹ Ἡπ. Χρον. 11 (1936) 277.—Ἐκεῖ ἀπαντᾶται καὶ τὸ ἐπώνυμο Συλίβεργος ἀπὸ τὰ Γιάννινα· ἀλλὰ καὶ στὴν «Ἐκκλησ. Ἱστορία» τοῦ Μελετιίου (στὸν κατάλογο συνδρομητῶν τοῦ Β' τόμου, Βιέννη 1783, σ. ι'): Παναγιώτης Συλίβεργου στὰ Γιάννινα.

ἡρξάμην ἀκοῦσαι τῆς διαλεκτικῆς ἐπιπόνου καὶ ἐμπράκτως παρὰ τοῦ ἡμετέρου θεοῦ Νικολάου στίγνον κατὰ τὸ αὐμῆ· σεπτεμβρίου ιβ'.

Ἄν γραφέας τοῦ χειρογράφου εἶναι ὁ Ἀμφιλόχιος, τότε ὁ γνωστὸς διδάσκαλος καὶ «γραμματικὸς οὐθενὸς δεύτερος» Νικόλαος Στίγνης¹ ἦταν θεῖος καὶ δάσκαλος τοῦ Ἀμφιλοχίου στὴ διαλεκτικὴ κατὰ τὸ 1747.

* *

Πότε πῆγε ὁ Ἀμφιλόχιος στὸ μοναστήρι τῆς Ὀλυμπιώτισσας καὶ ἐ-
γινε μοναχὸς δὲν γνωρίζομε μὲ ἀκρίβεια· αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ ἔγινε μεταξὺ
1749, ὁπότε τὸν συναντοῦμε κοσμικὸ ἀκόμη στὰ Γιάννινα,² καὶ 1754, ὁ-
πότε βρίσκεται στὸ Kecskemét ἐφημέριος.³ Ἐκεῖ μένει ὡς τὰ 1757.⁴ Κα-
τόπιν, ἂν πιστέψωμε τὸν Ζαβίρα, πηγαίνει στὸ Ποσόνιο (τὴ σημερινὴ
Μπρατισλάβα τῆς Τσεχοσλοβακίας), ὅπου «ἐφ' ἱκανὸν χρόνον» σπουδάζει
τὴ λατινικὴ γλῶσσα καὶ «τὰς ἐπιστήμας».⁵ Ἐπειτα ἐπιστρέφει στὴν Ἑλλά-
δα· σὲ ποιά πόλιν ὅμως πηγαίνει ἀρχικά, δὲν μπορούμε μὲ ἀκρίβεια νὰ ὀρί-
σωμε· Ὁ Μεγδάνης, πού ὀνομάζει τὰ μέρη πού πῆγε καὶ δίδαξε ὁ Ἀμφ.
χωρὶς νὰ δίνει καὶ χρονολογίες, ἀσφαλῶς θὰ πρέπει νὰ ἔχη λάθος, ἂν μὲ
τὴν παρακάτω σειρὰ προϋποθέτει ἀλληλωνχία στὶς μετακινήσεις:

Τύρναβος: ἀρκετὰ ἔτη, Ἔδεσσα, Νάουσα, Οὐγγαρία, Ὀλυμπιώτισσα,
Κοζάνη: «μερικὸς διδάσκαλος εἰς τὸν οἶκον Ἰωάννου Σακελλαρίου εἰς τὸ
1779, ὅπου διατρίβων κατεστήθη καὶ τῆς πολιτείας εἰς τὸ 1783».

Ἡ τοποθέτηση τοῦ ταξιδιοῦ στὴν Οὐγγαρία μετὰ τὴν περίοδο τῆς δι-
δασκαλίας στὸν Τύρναβο, Ἔδεσσα καὶ Νάουσα εἶναι φανερὸ πὼς πρέπει
νὰ εἶναι ἐσφαλμένη. Κατὰ τὴ γνώμη μας ἡ σειρὰ πού δίνει ὁ Μεγδάνης μπο-
ρεῖ νὰ κρατηθῇ μὲ μιὰ τροποποίηση: νὰ προταχθῇ τὸ ταξίδι στὴν Οὐγγα-
ρία καὶ νὰ ὑποτεθῇ ἀκόμη μιὰ φορὰ παραμονὴ στὴν Ὀλυμπιώτισσα μετὰ
ἀπὸ αὐτό, ὅπως εἶναι ἄλλωστε λογικὸ νὰ συνέβη.

Γιὰ τὴν περίοδο στὸν Τύρναβο, Ἔδεσσα καὶ Νάουσα δὲν ἔχομε ἀρ-
χειακὰς ἢ ἄλλες γραπτὰς μαρτυρίες ἐκτὸς ἀπὸ τὴν «Ἀγγελία». Ὁ Π. Ἀρα-
βαντινός,⁶ ὁ ὁποῖος στὴ βιογραφία τῶν δασκάλων καὶ λογίων τῆς Κο-
ζάνης ἀκολουθεῖ γενικὰ τὴν «Ἀγγελία», ἐνῶ στὴ σ. 166 λέγει ὅτι ὁ Ἀμφ.

¹ Βλ. Ἄ γ γ. Χ α τ ζ η μ ι χ ἄ λ η, Οἱ ἐν τῷ Ἑλληνοσχολεῖῳ Μετσόβου διδά-
ξαντες καὶ διδασκόμενοι. Ἠπ. Χρον. 15 (1940) 90-94.

² Βλ. παραπάνω σ. 418 ἐξ.

³ Κατὰ τὸν Μεγδάνη, Ἀγγελία, σ. 67 καὶ «διδάσκαλος τῶν τέκνων τῶν ἐ-
κεῖ πραγματευομένων ὁμογενῶν».

⁴ H a j n ó c z y, ὁ.π., σ. 25.

⁵ Ζ α β ί ρ α ς, ὁ.π., σ. 195 ἐξ.

⁶ Βιογραφικὴ Συλλογὴ Λογίων τῆς Τουρκοκρατίας (Εἰσαγ. - ἐπιμ. Κ. Δ. Δημα-
ρᾶ) Ἰωάννινα 1960.—Ἡ χρονολογία 1789 (σ. 166, τρίτη σειρὰ ἀπὸ κάτω) φαίνεται
πὼς εἶναι τυπογρ. λάθος ἀντὶ 1783. Πρβ. σ. 169 τρίτη σειρὰ ἀπὸ πάνω.

δίδαξε στὸν Τύρναβο ὡς τὸ 1760, στὴ σ. 163 θέτει τὸν Πανταζῆ τὸν Λαρισαῖο σχολάρχη ἐκεῖ μετὰ τὸν Ἀμφ. «ἀπὸ τοῦ 1770». Νὰ ὑποθέσωμε κλείσιμο τῆς σχολῆς Τυρνάβου ἀπὸ τὸ 1760 ὡς τὸ 1770; Ὁ Παρανίκας¹ πάλι, ὁ ὁποῖος στὴ σ. 83 παρουσιάζει τὸν Ἀμφ. ὡς διάδοχο τοῦ Λάμπρου Πασχου στὸν Τύρναβο καὶ ὡς διάδοχο τοῦ Ἀμφ. τὸν Πέζαρο «ἀπὸ τοῦ 1782», στὴ σ. 51, ἀποδίδοντας τὴν πληροφορία στὸν Ἀραβαντινό, ὁ ὁποῖος, πρέπει νὰ σημειωθῇ, δὲν κάνει καθόλου λόγο γι' αὐτὸ στὴ «Βιογραφικὴ Συλλογὴ», χρονολογεῖ τὴ διδασκαλικὴ περίοδο τῆς Νάουσας «κατὰ τὸ μεταξὺ 1765 - 1775 διάστημα» καὶ ὁρίζει διάδοχό του ἐκεῖ ἀπὸ τὸ 1775 τὸν Ἀναστάσιο Καμπίτη. Μὲ λίγα λόγια, γιὰ τὸ χρόνο τῆς διδασκαλίας στὶς πόλεις αὐτὲς δὲν γνωρίζομε τίποτε τὸ βέβαιο.

* *

Ὅπως εἶδαμε λίγο πὺδ πάνω, ὁ Ἀμφιλόχιος βρίσκεται στὴν Κοζάνη ἀπὸ τὸ 1779, ἀρχικὰ ὡς ἰδιωτικὸς δάσκαλος στὸ σπίτι τῶν Σακελλαρίου· ἀλληλοσυγκρούονται ὅμως οἱ μαρτυρίες γιὰ τὸ πότε ἔγινε καὶ κοινοτικὸς στὴν Κοζάνη. Ὁ Μεγδάνης δίνει τὸ ἔτος 1783, πρῶγμα πού φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως νὰ πιστοποιῇ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἀμφ. στὴν ἀκόλουθη ἰδιόχειρη σημείωσή του στὴ σ. 47 τοῦ χειρογρ. κώδ. 77, γιὰ τὸν ὁποῖο μιλήσαμε πὺδ πάνω:²

αψγ' σεμπτεμβρίου κατεστάθην διδάσκαλος κοζάνης
δεκεμβρίου ιη: ἔλαβον ἀπὸ λογοθέτην α: 25
φεβρουαρίου κη: ἀπὸ τὸν αὐτὸν ἔλαβον α: 5
ἀπριλλίου ιδ: ἀπὸ τὸν αὐτὸν ἔλαβον α: 10
μαῖου ζ: ἀπὸ τὸν κὺρ Γεώργ. καρατζ: α: 5
κλπ. κλπ.

Καὶ παρακάτω δὲν ἀναγράφεται ἔτος· μόνον ὁ μήνας καὶ ἡ ἡμερομηνία. Στὸ τέλος ὑπάρχει ἄθροισμα 110 ἄσπρων, τὰ ὁποῖα, ὅπως φαίνεται, ἔπαιρνε «ἐναντι» ὁ Ἀμφιλόχιος κατὰ καιροὺς ἀπὸ τὸ μισθό του.

Ἀντίθετα πρὸς αὐτὲς τὶς μαρτυρίες, ἔχομε τὰ ἀκόλουθα ἐπίσημα στοιχεία ἀπὸ τὸν Κώδικα τῶν Σχολείων τῆς Κοζάνης (Δημοτικὴ Βιβλιοθήκη Κοζάνης, ἀριθ. Κώδ. 56):

Σελ. 10:

1782 σεπτεμβρίου 18:

ἐνώπιον τοῦ Θεοφιλεστάτου καὶ τῆς συνόδου ἐδιωρήθησαν ἐπίτροποι τοῦ ἐλληνομουσείου καὶ τοῦ κοινοῦ, ὅ,τε ἐντιμότητος κὺρ Γεώργιος ντουλαγῆ,³ κὺρ Γεώργιος Θεοδώρου, καὶ κὺρ Χαρίσιος μάνθου εἰς τὸ περιλαμβάνειν

¹ Σχεδιάσμα κλπ., Κωνσταντινούπολις 1867.— Καὶ ἡ παραπομπὴ του στὸν Καστόρη εἶναι σφαλερή.

² Σελ. 421.

³ Λάθος τοῦ γραφέα, ἀντὶ «Ντουγαλῆ».

ἅπαντα τὰ τῷ αὐτῷ σχολεῖν ἀφιερούμενα παρὰ τῶν χριστιανῶν ἀφιερώματα, καὶ τὸν τόκον τῶν τοῦ σχολείου εὗρισκομένων ἄσπρων, καὶ ἀποπληροῦν ἐξ αὐτῶν τὸ κατ' ἔτος τὸν τῶν διδασκάλων μισθόν, οὔτινες καὶ λαμβάνουν τὴν σήμερον μίαν ὁμολογίαν τῆς βενετίας διὰ δουκάτα . . . 4292 :
 ἔτερον ὁμολογίαν τῆς πολιτείας διὰ ἀσ^{λλ} 800 :
 καὶ ἑτέραν ὁμολογίαν τοῦ κὺρ Γεωργίου ντουγαλιῆ ἀσ^{λλ} 134 :

εἰς ὄνομα τοῦ ἄρχοντος λογοθέτου κὺρ ἰωάννου λούτα

† Ὁ Σερβίαν καὶ Κοζάνης Ἰγνάτιος ὑποβεβαιοῖ :~

» ὁ ἑξαρχος πατριαρχικῶς μάρτυς, μαρτυρῶ

» ὁ Σακελλάριος Γεώργιος ἱερεὺς μαρτυρῶ

» ὁ πρωτοπαππᾶς Γεώργιος ἱερεὺς μάρτυς.

» ὁ Δημήτριος ἱερεὺς μάρτυς :

» ὁ λογοθέτης Ἰωάννης βεβαιῶ

» ὁ ῥούσης μίσιου βεβαιονοῦ—

» ὁ Χρῆστους πλατόνης βεβειώνω

» ὁ γηόργιος Δήμου βεβηόνο

» ὁ ῥούσης Κοντορούση βεβαιῶ.

Σελ. 11, ἀπέναντι ἀπὸ τὴν προηγουμένη :

τῷ αὐτῷ μηνὶ καὶ ἔτει ὡς ἀντικρὺς ἐδιωρήθησαν καὶ διδάσκαλοι τόσον τοῦ ἑλληνικοῦ μουσείου, ὅσον καὶ τῶν κοινῶν, καὶ τοῦ μὲν ἑλληνικοῦ ἐδιωρίσθη ὁ σοφοῦτερος λογιστάτος ἐν ἱερομονάχοις παπᾶ κὺρ Ἀμφιλόχιος λόγφω μισθοῦ τὸ κατ' ἔτος ἀσ^{λλ} : διακόσια, τοῦ δὲ κοινῶν, τοῦ ἐνὸς ὁ πρεσβύτερος παπᾶ κὺρ χριστόδουλος διὰ ἀσ^{λλ} : τὸ κατ' ἔτος ἐξήκοντα καὶ τοῦ ἑτέρου....

οὔτινες τρεῖς ἄνωθι διδάσκαλοι νὰ μένουν καὶ ἀσῆδοτοι

ἀπὸ κάθε χρέος τῆς πολιτείας.

Σελ. 12 :

† Ὁ Σερβίαν καὶ Κοζάνης Ἰγνάτιος ἐπιβεβαιοῖ :~

κατὰ τὸ ἀπρὸν ἔτος ἐν μηνὶ νοεμβρίου καὶ ἐνώπιον τοῦ Θεοφιλεστάτου καὶ ἑλλογιμωτάτου Δεσπότη, καὶ τῆς Συνόδου, ἐδιωρίσθη ἐπίτροπος τοῦ τε ἑλληνικοῦ σχολείου καὶ τοῦ κοινῶν ὁ αἰδεσιμολογιώτατος ἅγιος Σακελλάριος παπᾶ κὺρ Δημήτριος, εἰς τὸ περιλαμβάνειν ἅπαντα τὰ ἐν αὐτοῖς ἀφιερούμενα, καὶ τὸν τόκον τῶν τοῦ σχολείου εὗρισκομένων ἄσπρων, καὶ ἀποπληροῦν τὸ κατ' ἔτος τὸν τῶν διδασκάλων μισθόν, ὅστις καὶ διορίζεται νὰ δίδῃ καθαρὸν λογαριασμὸν κλείωντας ὁ χρόνος

† ὁ Σακελλάριος Γεώργιος, ἱερεὺς βεβαιῶ :~

ὁ Ἀνθίμος ἱερομόναχος, καὶ ἡγούμενος τῆς ἐν

Ἐλασσῶνι ὑπεραγίας, μαρτυρῶ :

ὁ λογοθέτης Ἰωάννης βεβαιῶ
 ὁ λογοθέτης σερβίων δημή(τριος) μαρτυρῶ
 ὁ δοῦσις μίσιον βιβειόνον—
 ὁ δοῦσης Κοντορούση βεβαιῶ.

Σελ. 22:

† Ὁ Σερβίων καὶ Κοζάνης Θεόφιλος ἐπιβεβαιοῖ :~

Διὰ τοῦ παρόντος μου ἐξοφλητικοῦ καὶ βεβαιωτικοῦ γράμματος δη-
 λοποιῶ ὁ ὑποκάτωθι γεγραμμένος, ὅτι ἀπὸ τοῦ ἔτους (1)782 σεπτεμβρίου 18:
 ἐπὶ τῆς ἀρχιερατείας τοῦ ἁγίου πρώϊν Σερβίων μακαρίτου Ἰγνατίου, ὁποῦ
 ἐδιορίσθην διδάσκαλος ἐν τῇ τῆς πολιτείας Κοζάνης Ἑλληνικῇ σχολῇ, δι-
 δάσκων ἐν αὐτῇ μαθητάς, ἕως τοῦ ἔτους 1793 μαΐου 24 : ἐπὶ τῆς ἀρχιε-
 ρατείας τοῦ πανιερωτάτου ἁγίου Σερβίων καὶ Κοζάνης κυρίου Θεοφίλου,
 εἰς χρόνους δηλαδὴ ὁλοκλήρους δέκα καὶ μῆνας ὀκτὼ ἕως σήμερον, τόσον
 ἀπὸ τοὺς προτέρους ἐπιτρόπους τῆς αὐτῆς σχολῆς, ὅσον καὶ ἀπὸ τὸν κατὰ
 τὸ παρὸν ἐδρισκόμενον ἐπίτροπον Σακελλίου παπᾶ κὺρ Δημήτριον, ἔλαβον
 τοὺς ἐτησίους μου μισθοὺς καθεκάστου χρόνου ἀνὰ γρόσια διακόσια, κα-
 τὰ τὴν προϋπάρχουσαν συμφωνίαν μας σώους καὶ ἀνελλειπείς μέχρι ὀβο-
 λοῦ. Ἐνθεντοὶ καὶ ἐξοφλῶ παντελεῖ ἐξοφλήσει διὰ ὅλους τοὺς προειρη-
 μένους χρόνους ἕως σήμερον, χωρὶς νὰ μένη διὰ νὰ προβάλλω τί περὶ
 τινος, ἢ νὰ ζητήσω πολὺ ἢ ὀλίγον, ὥσ᾽ ἐν ὁποῦ ἔλαβον τὸ δίκαιόν μου σῶ-
 ον. Διὸ καὶ ἐγένετο τὸ παρὸν μου ἐξοφλητικὸν γράμμα τῇ ἰδιοχειρῇ μου
 ὑπογραφῇ καὶ ταῖς μαρτυραῖς τῶν κατωτέρω ἐντιμοτάτων ἀρχόντων καὶ
 κατεστρώθῃ ἐν τῷ παρόντι κώδικι τῆς σχολῆς εἰς ἔνδειξιν τῆς ἀληθείας καὶ
 ἀσφάλειας. 1793 μαΐου 24 ἐν Κοζάνῃ.

- » παπᾶ Ἀμφιλόχιος ὁ διδάσκαλος τῆς ἐν κοζάνῃ σχολῆς βεβαιῶ
- » ὁ χαρτοφύλαξ δοῦσης Κοντορούση μαρτυρεῖ.
- » ὁ ἡπομημνίσκον κονσταντίνος στίαιου μάρτυς
- » ὁ ἀρχὸν τον μοναστηρίου Χ'' πέιος ἀγόρα μᾶρτυς
- » ὁ πρώτος ὀστιάριος Ἰωάννης μιχαὴλ μάρτυς.
- » ὁ Πρωτονοτάριος Ἰωάννης στίνου μάρτυς:—
- » ὁ ἐκδικος Παναγιόδωρος Ἰωάννου μάρτυς:—
- » ὁ Γεώργιος Σακελλαρίου μάρτυς.
- » ὁ Νάννος γεωργίου : μάρτυς
- » ὁ Κωνσταντίνος γεωργίου : μάρτυς.

Σελ. 23:

† Ὁ Σερβίων καὶ Κοζάνης Θεόφιλος ἐπιβεβαιοῖ :~

Ἐνώπιον τῆς ἡμῶν ταπεινότητος συνοδικῶς προκαθημένης μετὰ
 τῶν περὶ αὐτὴν ἐντιμοτάτων κληρικῶν καὶ χρηρίμων ἀρχόντων τῆς ἁγιο-

τάτης ταύτης ἐπισκοπῆς Κοζάνης θεωρηθέντος καὶ παραδοθέντος, ὡς ὁ-
πισθεν φαίνεται, τοῦ λογαριασμοῦ τῆς ἐνταῦθα ἐλληνικῆς σχολῆς παρὰ τοῦ
ἐν αὐτῇ ἐπιτροπεύσαντος Σακελλίου παπα κὺρ Δημητρίου, καὶ ἐξοφληθέν-
τος τέλεον, ἀποφάσει ἡμετέρᾳ καὶ γνώμῃ κοινῇ ἐδιορίσθη σήμερον συνο-
δικῶς ἐπίτροπος τῶν σχολείων τῆς πολιτείας ταύτης, τοῦ τε ἐλληνικοῦ καὶ
τοῦ κοινοῦ ὁ εὐλαβέστατος ἐν Ἱερεῦσι παπα κὺρ Νικόλαος ἐπὶ τὸ φρον-
τίζειν καὶ ἐπιστατεῖν ἐπιμελῶς ἐν πάσαις ταῖς ἀναγκαίαις αὐτῶν ὑποθέσε-
σι πρὸς οὐστασιν καὶ κυβέρνησιν αὐτῶν, περιλαμβάνειν τε τοὺς τόκους
τῶν εἰς Βενετίαν εὐρισκομένων ἄσπρων, καὶ εἴ τι ἄλλο τυχόν εἰσόδημα
καὶ ἀφιέρωμα τῶν χριστιανῶν καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποπληρῶν τοὺς ἐτησίους
μισθοὺς τῶν διορισμένων διδασκάλων ὀφείλων ἀποδίδειν ἀπροφασίστως
πρὸς ἡμᾶς λογαριασμὸν τῆς ἐπιτροπίας του ἐν καθαρῷ καταστίχῳ μετὰ
παρέλευσιν ἐνὸς χρόνου. ὅ τινι ἐπιτρόπῳ παρεδόθη καὶ μία ὁμολογία τῆς
ἐν Βενετίᾳ τῆσκας πρὸς τὴν αὐτὴν σχολὴν διὰ δυνάμει 4292
καὶ ἑτέρα τοῦ κοινοῦ τῆς πολιτείας μας διὰ γρόσια 1500
καὶ μία ἀπόδειξις διὰ ἕτερα γρόσια 140. τῆς πολιτείας καὶ μετροητὰ ἐπὶ
χεῖρας γρόσια . . . 88 : ἄσ(πρα) 82 ὁμοῦ καὶ ἡ διαθήκη τοῦ μακαρίτου Δη-
μητρίου παροῦνι, βαλμένα ὁμοῦ καὶ ἐσφραγισμένα παρὰ ἡμῶν. ἐδιορίσθη
δὲ κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ αὐθις διδάσκαλος τοῦ ἐλληνικοῦ σχολείου ὁ
πανοσιολογιώτατος παπα κὺρ Ἀμφιλόχιος ἐπὶ τὸ διδάσκειν τοὺς ἐν αὐ-
τῷ προσερχομένους μαθητὰς φιλοσοφικὰ καὶ γραμματικὰ μαθήματα ἐπὶ
τῇ προτερέᾳ συμφωνίᾳ τοῦ μισθοῦ ἀνὰ γρόσια διακόσια τὸν καθέκαστον
χρόνον καὶ δεκαπέντε γρόσια διὰ ἓνα μενηγήκη ρούχον τῷ πάσχᾳ ἔχοντες
χαρισμένον καὶ τὸ χαράττι του. Εἰς δὲ τὸ κοινὸν ἐδιορίσθη διδάσκαλος
ὁ εὐλαβέστατος ἐν Ἱερεῦσιν παπα Ἀναστάσιος ἐπὶ μισθῷ γροσίων 60 :
χαρίζοντάς τῳ καὶ τὸ χαράττι του, διὰ νὰ διδάσκη κοινὰ μαθήματα τὰ
προσερ|(σελ. 24)|χόμενα αὐτῷ παιδία ἀμισθί. ὄθεν καὶ εἰς ἔνδειξιν τῆς κοι-
νῆς ἡμῶν ταύτης ἀποφάσεως κατεστρώθη καὶ τὸ παρὸν γράμμα ἐν τῷδε
τῷ Κόδικι τῆς σχολῆς. 1793 Ἰουλίου 29 Ἐν Κοζάνῃ

ὁ χαρτοφύλαξ ξούσης Κοντορούση βεβαιοῖ
ὁ ἡπομημνήσκον κονσταντίνος στάιου βε(βαι)ῶ
ὁ ἄρχον τον μοναστηριον Χ πέιος ἀγόρα βεβηόνω
ὁ πρωτονοτάριος Ἰωάννης στίνου βεβαιῶ
ὁ ἔκδικος Παραγιόδωρος Ἰωάννον: βεβαιῶ:
ὁ Γεώργιος Σακελλαρίου βεβαιῶ.
ὁ Νάννος γεωργίου: βεβεῶ
Κωνσταντίνως [γε]γεωργίου βεβαιῶ.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω διαπιστώνεται ὅτι ὁ Ἀμφιλόχιος δίδασκε στὴν
«Ἑλληνικὴ σχολή» τῆς Κοζάνης ἀπὸ τῆς 18 Σεπτεμβρίου 1792. Εἶναι τό-

τε ἐσφαλμένες καὶ ἡ πληροφορία τοῦ Μεγδάνη, ὅτι ὁ Ἀμφ. «κατεστήθη καὶ τῆς πολιτείας εἰς τὸ 1783» καὶ ἡ ιδιόχειρη σημείωση τοῦ Ἀμφ., ὅτι ἐγίνε δάσκαλος τοῦ Σχολείου τὸ Σεπτέμβριον τοῦ 1783; Ἐχομε τὴ γνώμη, ὅτι ὁ Ἀμφ. ἔκαμε λάθος στὸ ἔτος, ἀφοῦ τὴ σημείωση αὐτῇ, ὅπως εἶναι φανερό, τὴν ἔγραψε στὸ χειρόγραφο ἀργότερα, μᾶλλον τὸν Ἰούλιον τοῦ 1783, ξεσηκώνοντάς τιν ἴσως ἀπὸ κανένα πρόχειρο σημεῖωμα. Ὅσο γιὰ τὸν Μεγδάνη, ἀπ' ὅ,τι λέγει ὁ ἴδιος γιὰ τὸν ἑαυτοῦ του,¹ μπορεῖ νὰ συμπεράνῃ κανεὶς ὅτι κατὰ τὰ ἔτη αὐτὰ ἔλειπε ἀπὸ τὴν Κοζάνη στὸ Λιβάνι τοῦ Ὀλύμπου, καὶ δὲν ἀποκλείεται νὰ πῆρῃ τὴ χρονολογία ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ σημείωση τοῦ Ἀμφιλοχίου. Ἀπὸ τὸν κώδικα γίνεται φανερό καὶ ἀναμφισβήτητο, ὅτι ὁ Ἀμφ. προσελήφθη στὴ Σχολὴ στὶς 18 Σεπτεμβρίου 1782.

Σ' αὐτὴ διαδέχτηκε ὁ Ἀμφ. τὸν Κωνσταντῖνον Στάμκο,² ποὺ δίδαξε προσωρινὰ ἐξήμισι μῆνες, ὅταν ἔφυγε ὁ Ἰωάννης ὁ Αἰτωλός,³ καὶ ὄχι τὸν

¹ Ἀγγελία, σ. 61 : «ἔπειτα καὶ ἐγὼ σχολαρχοῦντος (τοῦ Πεζάρου) τὸ δεύτερον εἰς Βλαχολίβαδον ἐστάθην μαθητῆς του ἐπὶ ἔτη δύο καὶ ἐπομένως τοῦ μαθητοῦ του κυρίου Τιμοθέου τοῦ ἐκ τῆς μονῆς τῆς Ἐλασσῶνος καὶ τοῦ μετ' αὐτὸν κυρίου Ἰωάν τοῦ Σπαρμιότου, ἀμφοτέρων κατὰ συνέπειαν ἐκείσε σχολαρχησάντων μετ' εὐκαρπίας ὁμοίας μὲ τὴν τοῦ διδασκάλου των». — Μεταφέρομε ἀπὸ τὴν «Ἀγγελία» μερικὰ στοιχεῖα γιὰ τὸν Πέζαρο, περιληπτικὰ καὶ κατὰ τὸ δυνατό χρονολογικά :

1763 - 1768 Ὁ Πέζ. ἀκροατὴς τῶν ἐπιστημονικῶν μαθημάτων τοῦ ἱερομονάχου Καλλινίκου τοῦ ἐξ Ἀγράφων στὴν Κοζάνη καὶ ὑποδιδάσκαλος συνάμα ἀπὸ τὸ δεύτερον χρόνον (1764 - 1768) στὰ γραμματικά.

1769 Ἐνα χρόνον στὸ Λιβάνι δάσκαλος.

1770 Καλεσμένος στὸ Ἅγιον Ὅρος ἀπὸ τὸν Καλλνίκο νὰ διδάξῃ τὰ γραμματικά στὴ Σχολὴ τοῦ Βατοπεδίου, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἀνοίξῃ· δὲν ἀνοίγει ὅμως καὶ ἐπιστρέφει

1770 - 1774 δάσκαλος στὴν Τσαρίτσανη. Ἀπὸ ἐκεῖ

(1774 - 1782) «ὑπὲρ τὰ ἐννέα ἔτη (:)» στὸ Λιβάνι γιὰ δευτέρη φορὰ.

(1782-) Στὴν πατρίδα του τὸν Τύρναβο ὡς τὸ θάνατό του.

² Στὸν ἴδιον κώδικα τὸν συναντοῦμε ἀργότερα νὰ υπογράφῃ ὡς «ἄρχων τοῦ Εὐαγγελίου». — Βλ. Λιούφυ, ὁ.π., σ. 284 ἐξ.

³ Γι' αὐτὸν στὸν Κώδικα τῶν Σχολείων διαβάζομε τὰ ἀκόλουθα :

Σ. 512 :

1776 μαρτίου α : ἐν Κοζάνῃ, κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τοῦ μαρτίου συνφωνήσαμεν τὸν Διδάσκαλον κυρὸ Ἰωάννην διὰ τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον ἐπὶ μισθῷ γεροῶν διακοσίων. Καὶ τὸν μὲν μισθὸν ὑποσχόμεθα νὰ δίδωμεν ἡμεῖς οἱ κοινῇ γνώμῃ διωρισθέντες ἐπίτροποι ἀνὰ τρεῖς μῆνας τὸ ἀνάλογον αὐτῷ καὶ ἔστω εἰς ἐνδειξιν.

Σ. 513 :

1776 μαρτίου α : ἔλαβον σφῶν τὸν μισθὸν μου διὰ χειρὸς τοῦ ἐπιτρόπου τῆς σχολῆς, ἐντιμοτάτου κυρίου Γεωργίου Χ : Ἰωάννου κλήμου, καὶ ἔστω εἰς ἐνδειξιν, τοῦ αὐτοῦ 1776 ἔτους δηλαδὴ ἕως εἰς 1777 μαρτίου α : ὁ διδάσκαλος Ἰωάννης βεβαίω ἀπὸ 1777 μαρτίου α : ἕως 1778 μαρτίου α : ἔλαβον τὸν μισθὸν μου τέλειον παρὰ τῶν

Στέφανο Σταμκίδη, ὅπως γράφει ὁ Μεγδάνης καὶ ἐπαναλαμβάνουν ὅλοι οἱ ἄλλοι· τὸ μαρτυρεῖ ἡ ἀκόλουθη σημείωση στὸν ἴδιο κώδικα, σ. 14 :

ὅσα ἀνήκουνσι τοῖς διδασκάλοις

τῷ κῦρ στάμκῳ Κωνστ: ἀπὸ 1782: μαρτίου αη: ἕως 1782: σεπτεμβρίου 18: πρὸς 150: τὸν χρόνον

ἐπιτρόπων τοῦ ἐλληνικοῦ σχολείου, κῦρ Γεώργιον Χ: Ἰωάννου κλήμου, κῦρ Κωνσταντῖνον στάγιον καὶ κῦρ Κωνσταντῖνον γιάντζου, καὶ τὰ 50: ἀσλανία ὁμοίως, ὅπου ἐσυμφώνησα διὰ τοὺς ἐξ λόγους ἐπ' Ἐκκλησίας.

ἔλαβον ἀπὸ τοὺς ἰδίους διὰ τὸ 1778 ἔτος τῶν ἐξ μηνῶν τὸν μισθὸν ἀσλ: 100 :

Σ. 4 :

1779: ἐπλήρωσαν τὸν διδάσκαλον κῦρ Ἰωάννην δύο χρόνων ἀπερασμένων τὸν μισθὸν του: ἀσλ: 450

τῷ αὐτῷ ἔτει ἔδωσαν τῷ ἰδίῳ διδασκάλῳ ἀπὸ τὸν μισθὸν του: ἀσλ: 100

Σ. 6 :

ἔξοδα ὅπου παρέδωκεν ὁ κῦρ Γεώργιος Ντουγαλῆ:

1779: Ἰαννουαρίου 12 ἔδωσε πρὸς τὸν διδάσκαλον:	ἀσλ:	25
μαρτίου 30 ἔτι πρὸς τὸν ἴδιον		60
κλπ. κλπ.		

1780 φεβρουαρίου ἐξ		65
---------------------	--	----

πληρωμῇ τοῦ διδασκάλου διὰ ἓνα χρόνον καὶ μισθὸν πρωιτερινόν	ἀσλ:	300
--	------	-----

1780 ἰουνίου 22 πρὸς τὸν ἄνωθι		114
--------------------------------	--	-----

9βρίου 5 ἔτερα		36
----------------	--	----

Χβρίου 6 πρὸς τὸν ἴδιον		50
-------------------------	--	----

Σ. 8 :

1779 μαρτίου διὰ τὸ χαράτζι τοῦ διδασκάλου		11: 12
κλπ. κλπ.		

1780 φεβρουαρίου τὸ χαράτζι τοῦ διδασκάλου		11: 12
--	--	--------

Ἰουνίου 30: διὰ 2: κανίσκια		2: 44
-----------------------------	--	-------

Τὸ ἔτος 1800 ὁ Ἰωάννης βρισκόταν στὸ Μισκόλτζι (Miskolcz) τῆς Οὐγγαρίας, ὅπως δείχνει ἡ παρακάτω ἰδιόχειρή του σημείωση στὸ Λεύκωμα τοῦ Πόποβιτς (Βλ. Συγγάλα, Ἀρχεῖα καὶ Βιβλιοθήκαι Δυτικῆς Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 1939, σ. 47, ἀριθ. 101):

Ἐὰν ἀποδέχη τῶν φίλων τοὺς πρὸς τὸ φανυλότερόν σοι χαριζομένους, οὐχ ἔξεις ἐν τῷ βίῳ τοὺς πρὸς τὸ βέλτιστον ἀπεχθανομένους, ἔφη πού τις τῶν ὁρθῶς τῷ ὁρθῷ λόγῳ χρησασμένων. Καὶ σὺ οὖν, ὦ φιλότις, φίλει ὡς ὀλίγοι καὶ φιληθήσῃ ὡς ὀλίγοι, ὅπερ ἀνδρὸς μὴ ψευδομένου τὸν φίλον.

1800: Μαῖου 28: Ἐν Μισκολτζίῳ

Εἰς ἀνεξάλειπτον καὶ παρὰ πάντα τὸν βίον διαμένον μνημόσυνον ἀδελῶν καὶ ἀκαηλεύτων μεταξὺ νῶν φιλίας

ὁ Ἰωάννης Ἀποστολίδης ὁ Αἰτωλὸς

Στὸν Κώδικα Βαπτίσεων (ἀριθ. Κωδ. 2) σ. 95 :

Μαῖος 1779: Ἐβαπτίσθη ἡ Ρούσα τοῦ διδασκάλου κῦρ Ἰωάννου Ἀποστόλη.

Γιὰ περισσότερες πληροφορίες βλ. Μεγδάνη, Ἀγγελία, σ. 65 ἐξ.

εἰς μῆνας ἕξῃ καὶ μισόν. ας^{λλ} : 81:30
 ἔλαβε τὰ ἀντικρις ας^{λλ} : 47:45
 33:85

τῷ κτῆρ ἀμφιλοχίῳ ἀπὸ 1782: Σεπτεμβρίου 18: ἕως 1784:

νοεμβρίου 24: πρὸς 200: τὸν χρόνον

εἰς χρόνους δύο καὶ μῆνας δύο ας^{λλ} : 433:40
 ὀφείλονται (sic) τὰ ἀντικρι ας^{λλ} : 316: 3
 νὰ λαμβάνη. ας^{λλ} : 117:37

Ἐκτὸς ἀπὸ διακόσια γρόσια, πὺν ἔπαιρνε ὁ Ἀμφ. μισθὸ τὸ χρόνο, ἔπαιρνε καὶ ἓνα «μπενηλῆμι (κεντημένο) ροῦχον» τὸ Πάσχα ἀξίας 15 γροσίων καὶ ἦταν «ἀσύδοτος», δηλ. ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὴν καταβολὴ τοῦ κεφαλικοῦ φόρου, πὺν τὸν πλήρωνε ἡ Σχολὴ καὶ πὺν τὸ 1779/1780 ἦταν 11 γρόσια καὶ 12 παραῖδες.

Μ α θ ἦ μ α τ α, τὰ ὁποῖα δίδασκε κατὰ τὸ συμφωνητικό, ἦταν τὰ φιλοσοφικὰ καὶ τὰ γραμματικὰ. Οἱ παρακάτω ἐνθυμήσεις σὲ βιβλία καὶ χειρόγραφα τῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης τὰ καθορίζουν λεπτομερέστερα:

α) Στὸ περιθώριο τῆς πρώτης σελίδας τοῦ χειρογρ. κώδ. 67, πὺν περιέχει τὴ Λογικὴ τοῦ Νικηφόρου Βλεμμύδου:

διδασκαλεύοντος τοῦ ἱεροσοφωτάτου κυρίου ἀμφιλοχίου
 ἡρξάμεθα ἐν αἰπῇ (1785) δεκεμβρίου . . . ἐν κοζάνῃ
 ΓΔΔ (Γεώργιος Δ. Λοῦϊας)

β) Σ' ἓνα μὴ ἀριθμημένο χειρόγραφο, πὺν περιέχει τὸ «Περὶ ὕψους» τοῦ Λογγίνου καὶ τὴ «Ῥητορικὴ τέχνη» καὶ τὸ «Περὶ εὐρέσεως» τοῦ Ἑρμογένους, στὸ τέλος τῆς «Ῥητορικῆς τέχνης», σ. 277:

αἰπῇ (1787) δεκτωμβρίου ια' Γεώργιος ὁ Λοῦϊς διειτέ-
 λεσε γράφας καὶ παραδοθεὶς παρὰ ἀμφ: τοῦ σοφωτάτου
 διδ: κοζάνης.

γ) Σὲ ἀντίτυπο τῆς «Ὁδοῦ Μαθηματικῆς» τοῦ Μεθοδίου Ἀνθρακί-
 του, πὺν ἀνῆκε στὸν Μιχαὴλ Περγικάρη, στὸ πρῶτο παράφυλλο:

1786 μαῖον 14 ἐσυμφώνησα μὲ τὸν διδάσκαλον κτῆρ Ἀμφιλόχιον νὰ
 ἀπερᾶσω τὴν Λογικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους διὰ φλορία βενέτ.

Τῷ αὐτῷ δὲ ἔτει Σεπτεμβρίου 9 ὑπεσχέθην διὰ τὴν ἡθικὴν, ας^{λλ} : . . .

1787 Ἰουνίου α' ὑπεσχέθην διὰ τὴν διαλεκτικὴν, ας^{λλ} : . . .

Τῷ αὐτῷ ἔτει δεκτωμβρίου 3ῃ ὑπεσχέθην διὰ τὸ περὶ ψυχῆς, ας^{λλ} : . . .

τῷ ἔτει Ἰαννουαρίου α' ὑπεσχέθην διὰ τὴν Ῥητορικὴν Ἑρμο-
 γένους φλορία Βενέτ. 100 (;)

καὶ διὰ τὴν Θεολογίαν Διονυσίου Ἀρ(εοπαγίτου) φλορία 100

1786 Αὐγούστου 17 ἔδωκα κατὰ τὸ συμφωνητικὸν φλ. 40

καὶ στὸ τελευταῖο παράφυλλο :

καὶ τόδε μιχαήλ ἀναστασίου Ἱατροῦ Πρεδικάρη σὺν τοῖς ἄλλοις πεμφθὲν παρὰ τοῦ Κυρίλλου ἡγουμένου τῆς ἁγίας μονῆς τοῦ Σινᾶ ἐν ἔτει αψπδ (1784) ὀκτωμβρίου κε'.

Τὸν Γεώργιο Λουΐα θὰ τὸν συναντήσουμε καὶ παρακάτω δάσκαλο στὸ Βελβεντὸ τὸ 1796 καὶ 1797. Ἀπὸ τῆ σημείωση τοῦ Περδικάρη μαθαίνομε καθαρὰ ὅτι ὁ Ἀμφιλόχιος δίδασκε πράγματι καὶ ἰδιαίτερα στὰ σπίτια τῶν πλουσιῶν, ὅπως φαίνεται πὼς ἦταν καὶ ὁ γιαιτρός Ἀναστάσιος Περδικάρης.

Ὁ Ἀμφιλόχιος ἔμεινε στὴν Κοζάνη δάσκαλος τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς ὥς τὸ 1797. Ἐπὶ ἑπτὰ μόνο μῆνες τὸ 1795 «ἐξώσθη τῆς σχολῆς, ἐπειδὴ διχονοίας συμβάσης μεταξὺ τῶν πολιτῶν, ἔδιδε χρησμούς ἐρωτώμενος περὶ τῶν πρακτέων εἰς τὸ ἐν ἀντιπολιτευόμενον μέρος, τὸ ὁποῖον, ἀφ' οὗ ὁ περιόχουσε, τὸν ἐπανεκάλεσεν αὐτῆς καὶ ἐστάθη ἕως τὸ 1797», λέγει ὁ Μεγδάνης.¹ Πρόκειται γιὰ τὴ διαμάχη μεταξὺ τῶν δύο κομμάτων, τοῦ «ἀλήφρονος» Ρούση Κοντορούση καὶ τοῦ Γεωργίου Αὐλιώτη, ἡ ὁποία προξένησε μεγάλη ἀναστάτωση τὰ χρόνια ἐκεῖνα στὴν Κοζάνη. Ὁ Λιούφης γράφει,² ὅτι ὁ Αὐλιώτης, ἔπειτα ἀπὸ 14 χρόνια ἀναγκαστικῆ ἀπουσίας, μὲ τὴ βοήθεια Τούρκου διοικητοῦ, πού πῆρε ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, ἦρθε τὴν ἄνοιξη τοῦ 1795 στὴν Κοζάνη καὶ ἔγινε κύριος τῆς καταστάσεως³ φυλάκισε τὸν Κοντορούση καὶ κυνήγησε τοὺς ὁπαδοὺς του. Ἐκεῖνος πάλι, πού στὸ μεταξύ κατόρθωσε νὰ δραπέτευση, πῆρε στρατιωτικὴ δύναμη ἀπὸ τὰ Γιάννινα καὶ μόλις τὴν ἄνοιξη τοῦ 1797 σκοτώνοντας τὸν Αὐλιώτη ξαναπῆρε στὰ χέρια του τὴν ἐξουσία. Ἄν λοιπὸν ἀληθεύει ἡ πληροφορία τοῦ Λιούφη, ὁ Μεγδάνης θὰ πρέπει νὰ ἔχῃ λάθος λέγοντας ὅτι ὁ Ἀμφιλόχιος ἐπανεκλήθη ἀπὸ τὴν ἀντίθετη μερίδα, δηλ. τοῦ Κοντορούση, γιατί, ὅπως ὁ ἴδιος ἄλλωστε λέγει, μόνο ἑπτὰ μῆνες ἔμεινε ἀργός. Τὸ πιθανότερο εἶναι πὼς ὁ Δεσπότης Θεόφιλος, ὁ ὁποῖος στὴ διαμάχη αὐτὴ ἔδειξε συμπάθεια πρὸς τὸν Αὐλιώτη,⁴ κατάφερε ἀπ' αὐτὸν νὰ ἐπαναφέρει τὸν Ἀμφιλόχιον στὴ Σχολή. Αὐτὸ ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τὸ παρακάτω ποίημα τοῦ Περδικάρη, τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ τὴν ἀφιέρωση πρὸς τὸν Θεόφιλον ἑνὸς χαμένου σήμερα ποιητικοῦ ἔργου του. Εἶναι γραμμένο μᾶλλον ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Περδικάρη σ' ἕνα στὰ δύο διπλωμένο φύλλο χάρτου, πού φυλάσσεται στὴ Βιβλιοθήκη Κοζάνης.⁴

¹ Ἀγγελία, σ. 78.

² Ἱστορία τῆς Κοζάνης, σ. 69 ἔξ.

³ Λιούφης, ὁ.π., σ. 74 ἔξ.

⁴ Ὁ Μιχαήλ Καλλινδέρης δημοσίευσε στὸ βιβλίο του «Τὰ λυτὰ ἔγγραφα τῆς Δημοτ. Βιβλιοθήκης Κοζάνης» (Θεσ/νίκη 1951) σ. 143 ἔξ., μόνο τὴν ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος παραλείποντας τοὺς στίχους 10 ἕως καὶ 36, καθὼς καὶ τοὺς τρεῖς στίχους τῆς τετάρτης σελίδας τοῦ διφύλλου.

Τῷ πανιερωτάτῳ, ἐλλογιμωτάτῳ τε
καὶ θεοπροβλήτῳ Ἐπισκόπῳ ἁγίῳ
Σερβίων κυρίῳ κυρίῳ Θεοφίλῳ,
τῷ σεβασμιωτάτῳ μοι Δεσπότῃ.

Τί Σοι προσάξω τῷ σεπτῷ μοι Δεσπότῃ,
χρέους τε τίσιν, εἶτα καὶ δεῖγμα τρόπου;
Καὶ γάρ τι πρὸς Σέ νῦν ὀφείλεται τέλος,
οἷς μικρὸν ἐξέλαμψε γνώσεως φάος:

σελ. 2

5 Σὺ γὰρ συνέσχεες τὴν σχολὴν κλονουμένην,
Σὺ τοὺς μαθητὰς οὐ παρείδες ἐν ζόφῳ·
Διδάσκαλον Σὺ τὸν σοφώτατον φέρεις
(εἰ μὴ τὸ φίλτρον ἐξαπατᾷ τὴν δίκην),
σοφὸν Πλάτωνα καὶ νέον Δημοσθένη,
10 ἐξ οὗ προσεβλάστησαν εὐθάλεις κλάδοι,
καρπῶν, λόγων βρέιθοντες, ὡς μούσης τέκνα,
ἔφ' οἷς ἐκεῖνος εἰκότως φρονεῖ μέγα.

Οἷον γὰρ ἔργον αὐτὸς ἐξέδειξέ Σοι,
οὐδείς ἔως νῦν ἄλλος ἤνεγκε χρόνος
15 οὐδ' Εὐγενεῖον καὶ σοφοῦ Νικηφόρου,
ὧν φροῦδον ὄντως καὶ μάταιον τὸ κλέος,
ὁ στόμφος οὐδὲν ἢ κενὴ φιλαυτία,
οὐδὲν τέλος φέρουσα χρηστὸν τῷ γένει.
Ποῦ γὰρ μαθηταί; Ποῦ λόγων ἐπιδόσεις,
20 ὧν νῦν ἅμοιρον τὸ πρὶν ἔξοχον γένος;
Ἐωλα πάντα καὶ κενὸς μόνον κρότος·
ἤλθον, διῆλθον καὶ παρῆλθον τηνάλως
οἰκεῖον αὐτῶν ἐκδιώκοντες τέλος.

σελ. 3

Ἄλλ' οὗτος ἔργον ἀκλεῆς ἔδειξέ σοι:
25 ἰδοὺ μαθηταὶ πρὸς λόγους ὠρμημένοι,
ἄλλοι δὲ μούσης προσπελάζοντες θύραις,
οἱ δ' ἐνδον ἰδρύναντο τῶν ἀνακτόρων
προσμαρτυροῦντες τῷ Σοφῷ χρηστοὺς πόνοους.
Σὺ τοίνυν ἀρχὴ τοῦ καλοῦ, τὸ δ' αὖ τέλος
30 ὁ νῦν καθ' ἡμᾶς χριστολάτρης Σαωκράτης.
Ἄλλ' εἶδες, ὡς δεῖ, καὶ μαθητῶν σου λόγους,
καλοὺς τρυγητούς, εὖοσμ' ἄνθη τῶν πόνων,
ἐξ ὧν ψυχῆς ἔξεστι τὴν ἔξιν κρίνειν,
ὅπως ἂν ἡσθῆς ὡς πατήρ τοῖς σοῖς τέκνοις;
35 Πάρεργον ἔργον τοῦτ' ἴσως πᾶς τις κρίνας
οὐδείς ἔως νῦν καὶ λόγους ἤνεγκέ Σοι.

Ἐγὼ δ' ἐν ἀρχῇ, ξὺν Θεῷ, πονημάτων
 ἐμῶν, ἀπαρχὴν τοῦτο νῦν σοι προσφέρω,
 μούσης ἄθρομα καὶ φίλῳ μούσης πρέπον
 40 χρέους τε τίσιν, εἴτα καὶ δεῖγμα τρέπον.
 Ἄρ' οὖν τὸ δῶρον εὐμενῶς Σὺ προσδέχου
 ὡς χρηστὸς ὄντως καὶ πατὴρ ἀποβλέπων
 οὐ πρὸς τὸ δῶρον—καὶ γὰρ οὐ κατ' ἀξίαν—
 ἀλλ' ἐς τὸ θερμὸν¹ τῆς ἐμῆς προθυμίας.
 Τῆς ὑμετέρας θεοπροβλήτου ἐλλογιμωτάτης Πανιερότητος
 δοῦλος εὐτελής
 Μιχαῆλος Ἀναστ(ασίου) ὁ Πρεδικ(άρης)

σελ. 4

α
 ἦ ῥά κεν ἐκ Γαλίας ἦκει νῦν πατροκτόνοιο
 β
 Τί πρῶτον καταλέξω, ἐπεὶ πάρα μυρία εἰπεῖν
 γ
 Αὐτὰρ ἐπεὶ φιλόνεικοι, ὥς ῥά τε φέρεται σοί²

Οἱ 44 αὐτοὶ στίχοι τῆς ἀφιερώσεως εἶναι γραμμένοι σὲ βυζαντινὸν λαμβικὸν δωδεκασύλλαβο. Ὅτι ἀκολουθοῦσε τὸ κύριο ποίημα μαρτυροῦν ἔχνη δεσπίματος στὸ σωζόμενο δίφυλλο· οἱ τρεῖς στίχοι σὲ δακτυλικὸ ἑξάμετρο, οἱ ὅποιοι ὑπάρχουν στὴ σ. 4 τοῦ διφύλλου, εἶναι πιθανότατα οἱ πρῶτοι στίχοι τριῶν μερῶν τοῦ ποιήματος αὐτοῦ (πρβλ. τὰ α', β', γ' πάνω ἀπὸ τὸν καθένα τους). Χρονολογία δὲν ὑπάρχει σημειωμένη, μπορούμε ὅμως εὐκολὰ νὰ μάθωμε τὸ χρόνο τῆς συνθέσεώς του μὲ τὴ βοήθεια τῆς βιογραφίας τοῦ Μιχαῆλ Περδικάρη, πού μᾶς δίνει ὁ Ζαβίρας,³ καὶ ἀπὸ μιὰ πληροφορία τοῦ ἴδιου τοῦ Περδικάρη. Παραθέτομε πρῶτα τὴ βιογραφία ὁλόκληρη συμπληρώνοντας τὸν Ζαβίρα σὲ μέρη πού ἔχει χάσματα, ἢ γιὰ μεγαλύτερη σαφήνεια καὶ ἀκρίβεια:

1790 Μιχαῆλ Πρεδικάρης ὁ νεώτερος<, > υἱὸς Ἀναστασίου τοῦ Βερροιαίου τοῦ τὸ Μυθικὸν συγγράμαντος⁴ ἐγεννήθη ἐν Κοζάνῃ <τῷ

¹ Τὸ κείμενο ἔχει ἄκρον, προτιμήσαμε ὅμως τὴ γραφὴ θερμόν, πού ἔγραψε τὸ ἴδιο χέρι στὸ περιθώριο.

² ἴσως πρέπει νὰ γραφῇ φέρεται εἰσι.

³ Νέα Ἑλλάς, σ. 453.

⁴ Γιὰ τὸν πατέρα Ἀναστάσιο Περδικάρη ὁ Ζαβίρας ἔχει χωριστὴ βιογραφία στὴ σ. 196.—Τὸ «Μυθικόν» τὸ βρῆκαμε μεταξὺ τῶν βιβλίων πού σώζονται στὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος τοῦ Kecskemét (Βλ. H a j n ó c z y, ὁ.π., σ. 47: «Περδικάρη Ἀναστασίου, Μῦθοι, Βιέννη 1783». Τὸ ἴδιο στὴ ΜΕΕ καὶ στὸ Ἑγκ. Λεξικὸ Ἑλευθερουδάκη [λ. Περδικάρης Ἀναστάσιος] φέρει ἔτος ἐκδ. 1720

1766>· τῷ δὲ 1795 ἐκ Βιέννης ἀπῆλθεν εἰς <Πατάβιον 1796 καὶ εἰτα εἰς Βολωνίαν 1798, 1799 καὶ 1800>¹ πρὸς ἐπίτευξιν τῆς λατρικῆς συνέγραψεν ἑλλάδι φωνῇ:

1. Ἐγχειρίδιον περὶ τοῦ κατὰ σύνταξιν λόγον

2. Διάλογον ἐπιγραφόμενον "Οσιος ἡ Περί ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, θεωρήματα ἀριστον· τὰ διαλόγου δὲ πρόσωπα Ἀμφιλόχιος <Παρασκευᾶς>, Χαρίσιος <Μεγδάνης> ἱερεὺς, Γεώργιος Κωνσταντίνου <Σακελλαρίου> καὶ Μουσώτιος Γάλλος.

<3.> Ποίησιν δι' ἡρώων μέτρων Παλίνροσον φιλοσοφίαν ἢ Κατὰ Κελτῶν ἐπιγράμματα, ἣν καὶ τῷ ἀγίῳ Σεργίῳ <Θεοφίλῳ τῷ Βερροιαίῳ> καθιερώσατο· καὶ ἐν τῇ αὐτοῦ βιβλιοθήκῃ ἀντίγραφος σφύζεται.

<4.> Ἐπιγράμματα διαφόρων ὑποθέσεων καὶ λαμβικά τινα πολύστιχα.

Δὲν χωρεῖ ἀμφιβολία πὺς τὸ μνημονευόμενον ἀπὸ τὸν Ζαβίρα ὑπ' ἀριθ. <3> ἔργο εἶναι τὸ χαμένο ποίημα· ἐκτὸς ἀπὸ τὴν «καθιέρωσιν» ἐνισχύει τὴ βεβαιότητα αὐτὴ καὶ τὸ μέτρο («δι' ἡρώων μέτρων») καὶ τὸ «Κατὰ Κελτῶν» (πρβλ. τὴν ἀρχὴν τοῦ πρώτου μέρους: «ἐκ Γαλίας ἦκει νῦν πατροκτόνιοι»). Τὸ 1804 λοιπόν, ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖο πέθανε ὁ Ζαβίρας, ἢ καλύτερα τὸ 1801, ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖο εἶχαν σχεδιαστῇ οἱ βιογραφίαι ὡς τὸ στοιχεῖο N, πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς terminus ante quem. Ἀλλὰ καὶ ἀρκετὰ χρόνια πρὶν ἀπὸ τὸ 1804/1801 μπορούμε νὰ χρονολογήσωμε τὴ σύνθεσίν του, ἂν λάβωμε ὑπ' ὄψιν τὴ μαρτυρία τοῦ ἴδιου τοῦ Περδικάρη στὸ ἀνέκδοτὸ του ἔργο «Ρήγας ἢ Κατὰ ψευδοφιλελλήνων», γραμμένο τὸ 1811.²

καὶ 1760!).—Τὸ γενεαλογικὸ δέντρο τῆς οἰκογενείας Περδικάρη, μὲ βάση τὰ στοιχεῖα ποὺ δίνει ὁ Ζαβίρας, μπορεῖ νὰ σχηματισθῇ ὡς ἑξῆς. (Ὶπογραμμίζονται μὲ διπλὴ γραμμὴ ὅσοι ἔχουν ἰδιαίτερη βιογραφία στὴ Νέα Ἑλλάδα· κάτω δεξιὰ ἀπὸ κάθε ὄνομα ἡ σελίδα στὴ Νέα Ἑλλάδα καὶ ἀριστερὰ τὸ ἔτος ἀκμῆς):

¹ Μετὰ τὸ εἰς ὑπάρχουν ἀποσιωπητικὰ στὴν ἐκδοσὴν τοῦ Κρέμου. Οἱ τοποχρονολογίαι συμπληρώθηκαν ἀπὸ ἐνθυμήσεις τοῦ ἴδιου τοῦ Περδικάρη σὲ διάφορα βιβλία, ποὺ ὑπάρχουν στὴ Βιβλιοθήκην Κοζάνης. Ἀς προστεθῇ καὶ ἡ ἑξῆς: 1793 Ἀπρίλιον 14 ἐν Βουκουρεστίῳ. Ὅτι τὸ ἔτος 1798 ἦταν στὴ Βολωνία μαρτυρεῖ ἡ ἐπιστολή, τῆς ὁποίας ἀπόσπασμα δημοσιεύεται στὴ σελ. 436.

² Φυλάσσεται στὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους.—Στὴ Βασικὴ Βιβλιοθήκην,

Ἔχω εἴκοσι χρόνους,¹ πρὶν ἀκόμη σχεδὸν περάσω εἰς Ἰταλίαν νὰ σπουδάσω λατρικὴν, ἀφ' οὗ παρητήθημι ἀπὸ τὴν τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ἀνάγνωσιν καὶ ἀπὸ τὸ νὰ συγγράφω, ὡς ἔγραφον τότε, ἑλληνιστί».

Τὶς πληροφορίες γιὰ τὸν Περδικάρη δὲν ἀποκλείεται νὰ τὶς πῆρε ὁ Ζαβίρας ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Περδικάρη, τὸν ὁποῖο θὰ συνάντησε στὴ Βιέννη, ἴσως ὅμως καὶ ἀπὸ τὸν Γεώργιο Σακελλαρίου, ἐπιστήθιο φίλο καὶ τῶν δύο. Πάντως τὸ ἔτος 1775, πού δίνει ὁ Ζαβίρας ὡς ἔτος ἀναχωρήσεως τοῦ Περδικάρη ἀπὸ τὴ Βιέννη, δὲ μπορεῖ μὲ κανένα τρόπο νὰ ἀληθεύη· φαίνεται πὼς εἶναι εἴτε τυπογραφικὸ λάθος εἴτε κακὴ ἀνάγνωση τοῦ Κρέμου εἴτε «ὀλίσθημα γραφίδος» τοῦ Ζαβίρα ἀντὶ τοῦ ὁρθοῦ 1795. Κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ νομίζομε πὼς γράφθηκε τὸ ποίημα καὶ στάλθηκε ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ στὸν Θεόφιλο, πού ἐνήργησε νὰ ἐπαναπροσληφθῇ ὁ Ἀμφιλόχιος στὴ Σχολὴ μετὰ τὴν ἐπτάμηνη ἀπομάκρυνσή του. Μιὰ τυχὸν εἰκασία, πὼς ὁ Περδικάρης στὴν ἀφιέρωση ὑπονοεῖ ἄλλον δάσκαλο καὶ ὄχι τὸν Ἀμφιλόχιο, δὲν θὰ μπορούσε νὰ σταθῇ, γιατί κανεὶς ἄλλος δὲν παρουσιάζεται στὴν Κοζάνη κατὰ τὰ χρόνια αὐτὰ ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Ἀμφιλόχιο· οὔτε πάλι μπορεῖ νὰ ἀναφέρεται στὴν ἀρχικὴ πρόσληψή του τὸ 1782, γιατί ἐπίσκοπος τότε, ὅπως εἶδαμε, ἦταν ὁ Ἰγνάντιος.

Ὅπως εἶδαμε πὺδ πάνω, ὁ Ἀμφιλόχιος ἔφυγε ἀπὸ τὴν Κοζάνη τὸ 1797, ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖο ἔπαψε νὰ ἔρχεται ὁ τόκος τῶν χρημάτων, πού ἦταν κατατεθειμένα στὴν «Τσέκα» τῆς Βενετίας· ἡ κατάληψη τῆς πόλεως αὐτῆς ἀπὸ τὸν Ναπολέοντα, κοντὰ στὶς ἄλλες δυσάρεστες συνέπειες πού εἶχε στὴν οἰκονομικὴ ζωὴ τῆς ἐλληνικῆς παροικίας ἐκεῖ καὶ ἄλλων ἀκόμη παροικιῶν, προκαλεσε τὸ κλείσιμο ἀρκετῶν σχολείων στὴν σκλαβωμένη Ἑλλάδα, γιατί κατασχέθηκαν τὰ τοκοφόρα χορήματα, μὲ τὰ ὁποῖα συντηροῦνταν τὰ σχολεῖα αὐτά. Τὸ σχολεῖο τῆς Κοζάνης, μετὰ τὴν ἀναχώρηση τοῦ Ἀμφιλοχίου καὶ ἀφοῦ δίδαξε δύο χρόνια ὁ μαθητὴς του Γεώργιος Λούϊας «προσκληθεὶς ἐκ Βελβενδοῦ», ἔκλεισε γιὰ πολλὰ χρόνια.² Ἀπὸ τὴν Κοζάνη ὁ Ἀμφιλόχιος κατὰ τὸν Μεγδάνη πρέπει νὰ ἦρθε γιὰ λίγο χρόνο στὰ Σέρβια· ὥστόσο αὐτὸ δὲν ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ καμιὰ ἄλλη μαρτυρία καὶ οἱ παρακάτω καταχωρήσεις στὸν Κώδικα τοῦ Σχολείου Βελβεντοῦ φαίνεται νὰ τὸ καθιστοῦν ἀμφίβολο. Γιατὶ ὁ Ἀμφιλόχιος παρουσιάζεται νὰ βρισκεται ἐκεῖ ἀπὸ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1797. Δὲν ἀποκλείεται βέβαια νὰ πῆγε στὰ Σέρβια κατὰ τοὺς προηγούμενους μῆνες, πὺδ πιθανὸ ὅμως εἶναι νὰ σχολάσῃ

τ 11 «Οἱ Πρόδρομοι» Ἀθῆναι 1956, σ. 189 ἐξ., ὁ Α. Βρανούσης δημοσίευσε ἀποσπάσματα τοῦ ἔργου αὐτοῦ, στὰ ὁποῖα περιέχεται καὶ τὸ χωρίο πού παραθέτομε.—Ὁλόκληρη τὴν εἰσαγωγή, γραμμένη στὴν κοινὴ τῆς ἐποχῆς, ἀντιγράψαμε ἡδὴ τὸ ἔτος 1954.

¹ Αὐτὸ εἶναι βέβαια μὲ κάποια ὑπερβολὴ εἰπωμένο.

² Μεγδάνη, Ἀγγελία, σ. 79.

ἐκεῖ μετὰ τὸ Βελβεντό. Ἀπὸ τὸν Κώδικα λοιπὸν αὐτόν, ποῦ φυλάσσεται στῇ Δημοτικῇ Βιβλιοθήκῃ Κοζάνης (ἀριθ. Κώδ. 166, σ. 221), ἔχομε τὰ ἐξῆς στοιχεῖα:

1788 Ἰουλ. 23

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1785 Ἰουλίου 23 ἐλογαριάσθη τὸ δεδουλευμένον διάφορον τῆς ἀνωτέρω ὁμολογίας τῆς σχολῆς, τῶν χρεωστούμενων αὐτῇ ας^{λλ} 2500 πρὸς τὰ δέκα ἑνδεκα διὰ τρεῖς χρόνους ὁλοκλήρους ἕως σήμερον, τὰ ἐπληρώθη. ας^{λλ} : 750 :

Ἐξ αὐτῶν ἐπληρώθη ὁ ἐτήσιος μισθὸς τοῦ Πν(ευμα)τικοῦ εἰς τρεῖς χρόνους ἕως σήμερον, καὶ ξεπεύτεται ας^{λλ} : 150 :

Ἐμείναν ἐξ αὐτῶν τὰ ἔξωθεν φαινόμενα γρόσια ἐξακόσια, τὰ ὅποια ὡς ἐλλείποντος διδασκάλου τοῖς παρελθούσι τρισὶ χρόνοις ἀπέρασαν εἰς λογαριασμὸν τῆς ἐκκλησίας ὡς φαίνεται ὀπισθεν τοῦ παρόντος φύλλ: 208, καὶ εἰς ἑνδειξιν. , ας^{λλ} : 600 :

1789 Ἰουλ. 23

Διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐπιτρόπου τῆς αὐτῆς σχολῆς ἐλήφθη τὸ διάφορον τῆς ὀπισθεν ὁμολογίας τοῦ σχολείου παρὰ τοῦ κοινου τῆς πολιτείας καὶ ἐπληρώθη παρ' αὐτοῦ ὁ ἐτήσιος μισθὸς τοῦ διδασκάλου. ας^{λλ} : 200 : καὶ ὁ ἐτήσιος μισθὸς τοῦ Πν(ευμα)τικοῦ. ας^{λλ} : 50 :

Γιὰ τὰ ἔτη 1790 μέχρι καὶ 1795 εἶναι γραμμένα τὰ ἴδια ἀκριβῶς, ὅπως καὶ γιὰ τὸ 1789, χωρὶς δηλ. νὰ μνημονεύεται τὸ ὄνομα οὔτε τοῦ δασκάλου οὔτε τοῦ πνευματικοῦ. Γιὰ τὰ ἔτη 1796 καὶ 1797 τὰ ἴδια πάλι, μὲ τὴ διαφορά ὅτι προστίθεται τὸ ὄνομα τοῦ δασκάλου Γεωργίου Λούια καὶ τοῦ πνευματικοῦ παπα Ἰωακείμ. Γιὰ τὸ 1798 :

1798 Ἰουλίου 20

Διὰ τοῦ ἐπιτρόπου τῆς αὐτῆς σχολῆς ἐλήφθη τὸ διάφορον τῆς ὀπισθεν ὁμολογίας τοῦ σχολείου παρὰ τοῦ κοινου τῆς πολιτείας, καὶ ἐπληρώθη παρ' αὐτοῦ ὁ ἐτήσιος μισθὸς τοῦ διδασκάλου ἀμφιλοχίου ας^{λλ} : 200 : ὁμοίως ἐπληρώθη καὶ ὁ ἐτήσιος μισθὸς τοῦ Πν(ευμα)τικοῦ παπα Ἰωακείμ ας^{λλ} : 50 :

2500.¹

Ἀπὸ τὴν τελευταία σημείωση μαθαίνομε ὅτι ὁ Ἀμφιλόχιος δίδασκε στὸ Βελβεντό ἀπὸ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1797 ὡς τὸν Ἰούλιο τοῦ 1798. Ἄν ἦ-
ταν καὶ τὰ ἐπόμενα ἔτη δὲν ἀναφέρεται, γιὰτὶ ὡς τὸ ἔτος αὐτὸ ἔγινε ἡ κα-
ταχώρηση στὸν κώδικα, ἴσως ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Ἀμφιλόχιο, ὅπως φανε-
ρῶνει ὁ γραφικὸς χαρακτῆρας καὶ ἡ ἴδια ποιότητα τῆς μελάνης. Τὸν Ὁ-

¹ Εἶναι τὸ γενικὸ ἄθροισμα τῶν μισθῶν δασκάλου καὶ πνευματικοῦ τῶν ἐτῶν 1789 - 1798.

κτώβριο τοῦ 1798 βρίσκομε τὸν Ἀμφιλόχιο περαστικό ἢ ἐπισκέπτη στὴν Κοζάνη, ὅπως δείχνει ἡ παρακάτω ιδιόχειρη σημείωσή του σ' ἓνα ἀπὸ τὰ περιθώρια τῆς ἐπιστολῆς ποὺ ἔστειλε στὶς 20 Ὀκτωβρίου 1798 ἀπὸ τὴν Κοζάνη ὁ Ἀναστάσιος Περδικάρης στὸ γιό του Μιχαήλ,¹ ποὺ σπούδαζε, ὅπως εἶδαμε, ἱατρικὴ στὴ Βολωνία :

Ἐγὼ Ἀμφιλόχιος ἔτι ζῶν ἔτυχον εἰς Κοζάνην καὶ ἀσπαζόμενος εὐχομαι καὶ σὲ προσμένω διὰ τὰ σὲ ἀπολαύσω, καθὼς σὲ ἐξεμπροβόδιασῶν, σῶν καὶ ἀνελλιπῇ τῶν καθαρῶν ναμάτων τῆς εὐσεβείας καὶ ὁδοδείξας καὶ ἀμέτοχον τῶν νεωτέρων μολυσμάτων. Εἴεν Χριστὲ βασιλεὺς.

Ἡ στοργή, ποὺ δείχνει ὁ Ἀμφιλόχιος στὸ σημείωμα αὐτὸ πρὸς τὸν Περδικάρη, ἐξηγεῖται εὐκολα. Ὑπῆρξε ὁ μόνος σχεδὸν ἀπὸ τοὺς πολυπληθεῖς μαθητὰς του, ποὺ ἀκολούθησε μὲ πείσμα καὶ συνέπεια τὶς ἰδέες τοῦ δασκάλου του, διατηρώντας τὸ μίσος πρὸς τὴ «νεωτέρα φιλοσοφία» καὶ τὶς ἀπὸ τὸ ἑξωτερικὸ—κυρίως ἀπὸ τὴ Γαλλία—εἰσαγόμενες ἰδέες.²

¹ Στὴ μελέτῃ τοῦ φίλου Β α σ. Φ ό ρ η, Τὰ Σέρρας κλπ. [Νέα Ἑστία 57 (1955) ὑποσημ. 1] ἀπὸ παραδρομὴ γράφηκε τοῦ Κοζανίτη γιατροῦ Μιχαὴλ Περδικάρη ἀντὶ τοῦ ὁρθοῦ... Ἀναστασίου Περδικάρη.

² Ὁ Π. Κ. Ἐνεπεκίδης (Ἐφημ. Ἀθηνῶν «Τὸ Βῆμα» τῆς 10.11.1953) θέλοντας νὰ προσδιορίσῃ τὰ ἐλατήρια ποὺ ὤθησαν τὸν Περδικάρη νὰ προῆλθῃ στὴ γραπτὴ ἐπίθεσις κατὰ τοῦ Ρήγα, ἐκτὸς ἀπὸ μιὰ ἐριστικὴ καὶ σκοπτικὴ διάθεσις καὶ ἐθελοδοουλεία, ποὺ τοῦ ἀποδίδει, προχωρεῖ ἀκόμη περισσότερο, διατυπώνοντας τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι ὁ στενοπατριωτισμὸς (ὁ Περδικάρης καὶ ὁ προδότης Οἰκονόμου ἦταν συμπατριῶτες) καὶ ὁ χρηματισμὸς (ὁ Οἰκονόμου πλούσιος μεγαλέμπορος, ὁ Περδικάρης φτωχὸς παραγωγὸς στίχων) πρέπει νὰ ὑπῆρξαν τὰ κίνητρά του. Ἄν διάβαζε ὁμως τὴν εἰσαγωγὴ καὶ μόνον τοῦ λιβέλλου, ὅπως τὸν ἀποκαλεῖ, δὲν θὰ ἔπεφτε σ' αὐτὸ τὸ σφάλμα. Ὁ Περδικάρης ἐπιτίθεται ἐκεῖ κατὰ τοῦ Οἰκονόμου, ὅσο σχεδὸν καὶ κατὰ τοῦ Ρήγα. Ἀλλὰ κι' ἂν ἀκόμη παραβλέψωμε τὴν ἀγνοία τοῦ γεγονότος αὐτοῦ, ὑπάρχει καὶ κάτι ἄλλο, ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποτρέψῃ ἀπὸ μιὰ τόσο εὐκολὴ κατάκρισις. Εἶναι ἡ ὑπαρξὴ τοῦ «Ἐρμήλου» καὶ τῆς «Προδοικῆσεως». Πῶς ἦταν δυνατό ἓνας ἀνθρώπος, ποὺ δὲν δίστασε νὰ τὰ βάλλῃ μὲ τοὺς ἰσχυροὺς ἀρχόντας καὶ τοὺς ἀνώτερους κληρικοὺς τῆς ἐποχῆς γιὰ λόγους καθαρὰ ἠθικῶν ἀρχῶν καὶ ἰδεολογικῶν, νὰ καταστῇ μίσθαρνο ὄργανο ἐνὸς προδότη; Ἡ ἀλήθεια διακρίνεται εὐκολὰ ἔπειτα ἀπὸ τὰ λίγα ποὺ εἶπαμε παραπάνω : ὁ Περδικάρης εἶναι βέβαια συντηρητικὸς, ἀλλὰ καὶ γνήσιος ἰδεολόγος, πιστὸς μαθητὴς τοῦ Ἀμφιλοχίου καὶ τοῦ Μπαλάνου· βλέπει μὲ ἀνησυχία τὶς ἰδέες, τὶς ἀθεϊστικὰς προτάσεις, τῆς Γαλλικῆς ἐπανάστασεως, ποὺ διακηρύσσει ὁ Ρήγας, καὶ στὸ πρόσωπό του αὐτὲς χτυπᾷ. Ἐπειτα ἔχει γνωρίσει τὸν ἴδιον Ρήγα προσωπικὰ στὸ Βουκουρεστί καὶ πολλὰ ἀσθενῶς σημειῖται τοῦ χαρρακτῆρα του· δὲν μπορεῖ νὰ τὰ συγχωρήσῃ ἢ νὰ τὰ παραβλέψῃ, ὅπως ἀκριβῶς δὲν συγχώρησε μὲ τὸν Ἐρμῆλο του τὴν ἠθικὴ σαπίλα μερικῶν ἀνωτέρων κληρικῶν καὶ ἀρχόντων.— Ἀλλὰ γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα χρειάζεται εὐρύτερη καὶ βαθύτερη ἔρευνα. Τὸ γεγονὸς εἶναι πῶς ὁ Περδικάρης οὔτε καιροσκοπὸς ὑπῆρξε οὔτε καὶ πούληθηκε, γιὰ νὰ δικαιώσῃ φιλοσοφικὰ μιὰ προδοσία, ὅπως υπέθεσε ὁ Ἐνεπεκίδης.

*
**

Γιὰ τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀμφιλοχίου δὲν ἔχομε δυστυχῶς τίποτε νὰ προσθέσωμε στὶς πληροφορίες τοῦ Ζαβίρα καὶ τοῦ Μεγδάνη· ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν χειρογράφων ποὺ ὑπάρχουν στὴ Βιβλιοθήκη Κοζάνης κανένα δὲν μπορεῖ μὲ βεβαιότητα νὰ ἀποδοθῇ στὸν Ἀμφιλόχιον· ἴσως νὰ σφύζεται κανένα στὴν Ὀλυμπιώτισσα. Ὁ Ζαβίρας λέγει ὅτι ὁ Ἀμφιλόχιος συνέγραψε : α) Λογικὴν πραγματείαν, ἣν καὶ παραδίδει πρὸ τῆς Ἀριστοτελικῆς, β) Βιβλίον Κάτοπτρον φιλοσοφίας καὶ γ) Ὑποτύπωνσιν ρητορικῶν ζητημάτων, ὅλα σὲ ἀπλὴ γλῶσσα. Ὁ Μεγδάνης πάλι λέγει ὅτι ὁ Ἀμφιλόχιος χρησιμοποιοῦσε τὸν μαθητὴ του Γεώργιο Παπαδόπουλον «ὡς ἀντιγραφέα εἰς τὰς περὶ Λογικῆς καὶ Ῥητορικῆς ἐπαγορεύσεις του, τὰς ὁποίας ἐπεχειρίσθη καὶ ἔπειτα διὰ τὰς περιστάσεις καὶ τὸ γῆρας του ἡμέλησε· καὶ ἔμειναν ἀδιόρθωτοι οἱ κόποι του καὶ ἐπομένως ἄχρηστοι»¹.

Θὰ τελειώσωμε παραθέτοντες δυὸ μόνο χρησμούς τοῦ Ἀμφιλοχίου· οἱ ἀπαντήσεις ποὺ ἔδωσε στὶς σχετικὰς ἐρωτήσεις εἶναι χαρακτηριστικὰς γιὰ τὸν ταπεινὸ αὐτὸν πατριώτη γεροδάσκαλον καὶ μιλοῦν μόνες τους :

Ἐρώτησις : *Τί γενήσεται ἐν τῷ πλησιάζοντι αἰῶνι ;*

Ἀπόκρισις : *Πτέρυγες ἀπέπεσον τοῦ Ἀντιχρίστου.*

Ὁ Καιρὸς κρᾶζει : *Ἀνάστα, τί καθεύδεις ;*

Ἐρώτησις : *Ὅποια κατάστασις γενήσεται ἐν τῇ Πατρίδι ;*

Ἀπόκρισις : *Ἀρίστη διόρθωσις ἐπιφανεῖται·*

λάμπει πανταχοῦ Λόγος Ἐλευθερίας.

¹ Ἀγγελία, σ. 79.